

IVA HEROLDOVÁ

NARODNA
UMJETNOST

1979.

KNJIGA 16

Obitelj,
obiteljski odnosi
i obiteljski
običaji
slavonskih Čeha¹
(istraživanje 1965-69)

Obiteljski je život objektivan pokazatelj akulturacijskih i asimilacijskih procesa enklava i dijaspora. Broj mješovitih brakova i frekvencija jezika koji je u upotrebi svjedoče o stupnju integracije doseljenika s drugačijom etničkom okolinom.

Endogamija pripomaže održavanju etničke homogenosti enklava i dijaspora. Egzogamijom se pojačavaju kontakti između doseljenika i domaćeg stanovništva, potiru se jezične, kulturne, gospodarske i druge (vjerske) ba-

¹ U članku polazim od daruvarskog kraja, gdje Česi tvore enklavu koja je do danas sačuvala etničku specifičnost, izraženu naročito u selima s prevagom stanovnika češkog podrijetla. Za usporedbu navodim neke paralele iz požeškog kraja, bjelovarskog kraja i Moslavine, gdje je kod tamošnjih Čeha došlo do nivelacije etničkih oznaka, do njihove kontaminacije s etničkim posebnostima Hrvata i Srba.

rijere. Raznovrsni etnički utjecaji prodiru u način života ne samo doseljenika nego i domaćeg etnosa.² Mijenja se etničko-kulturni profil enklava i dijaspora, ali taj ne zatire razvoj svijesti o etničkoj pripadnosti. Potomci doseljenika koji su se rodili u drukčijem etničkom prostoru poprimaju prije (ili kasnije) narodnost naroda u kojem žive kao svoju narodnost.

Šezdesetih godina dvadesetog stoljeća slavonski su Česi imali za sobom približno sto godina života među Hrvatima i Srbima. Akulturacija je u njih napredovala toliko da je u dijasporama prešla u asimilaciju. U enklavama je akulturacijski proces tekao polaganije, ali je i u njima očit. Enklave se smanjuju, pretvaraju se u dijasporu (Moslavina, bjelovarski kraj,³ požeški kraj.) Broj mješovitih brakova odgovara danas prirodnom razvoju etničke skupine koja živi nekoliko pokoljenja u drukčijoj etničkoj sredini. Nakon ekonomsko-društvenog i kulturnog izjednačavanja,⁴ uz očuvanje stanovitih etničkih posebnosti, dolazi do sve većeg biološkog stapanja slavonskih Čeha s domaćim narodom. Što se tiče mješovitih brakova, do drugog svjetskog rata bile su češće ženidbe s Hrvatima. Sa Srbima i Srpkinjama Česi i Čehinje žene se i udavaju u većoj mjeri nakon 1945. godine.⁵

Etnička specifičnost očituje se prije svega u jeziku, u kulturi i u etničkoj svijesti. Kod doseljenika dolazi do petrifikacije, ali i do nivelacije etničkih

² »Dok je naše stare običaje bilo prekidano sa doseljenjem Čeha u ove krajeve. Čehi su donijeli svoju muziku, svoje običaje, i u ono doba pošto smo se mi igrali uz naše tamburice, i tako oskudno. Česi su došli sa pleh muzikom i počeli plesat u gostionama uz pleh muziku. I tako oni naši stariji, tj. omladina, napuščali svoja kola po dvorištima i po kućama i pristupali s njima u gostione i uz sve one plesove koje su oni donijeli iz Česke. I tako s vremenom na vrijeme naši stari običaji su bili napuščani to jest odpadali, i prešlo se s vremenom na današnje plesove koje i danas imamo u raznim novim ritmovima«. (Ivo Franić, rođ. 1906, Brestovac — vidi: Ivan Ivančan, **Folklor okolice Daruvara i Bjelovara**, rkp. 744, 1965., str. 25, Institut za narodnu umjetnost, Zagreb).

³ Bjelovarski kraj ne pripada Slavoniji, ali s obzirom na to da se češka naselja u daruvarskom kraju nastavljaju na češka sela u bjelovarskom kraju, kamo spadaju i neka daruvarska naselja, pojmom slavonski Česi obuhvaćam i Čeha koji žive u bjelovarskom kraju. Otprilike isto tiče se Velike Ludine u Moslavini.

⁴ »Što se tiče narodnosti, danas bi teško bilo pogoditi dal je Hrvat, dal je Srbin, dal je Čeh. To se danas nekako spojilo i sleglo u jedan narod. Pjeva se i hrvatski i češki, plešu se većinom ti isti plesovi«. (I. F. — vidi: I. Ivančan, cit. djelo, str. 25).

»U tom pogledu mnogo naučiče starosjedioci od njih. Dok je naš narod puštao njivu na ugaru, dok je po trojaku sijao pšenicu, sada naučio se od Čeha zemlju marljivo gnojiti, mijenjati usjeva, gospodarstvene strojeve nabavljati, pa ide u napredak. Danas već jednako obrađuju, jednako siju a i žanju«. (Mio Ettinger, **Zaista vrlo poučno (Iz života doseljenika u Hrvatskoj)**, »Katolički list«, 52, Zagreb 1901, str. 47).

⁵ Ni ženidbe između Hrvata i Srba nisu bile uobičajene; prepreke je uzrokovala razlika u vjeroispovijedi. »Pred rat je bilo slučajeva udaje djevojke katolkinje za pravoslavca i obrnuto, no to se smatralo za sramotu, roditelji su se bunili, a danas ima više takvih slučajeva i manje roditelji zabranjuju«. (Prema kazivanju Marije Čop, rođ. 1892. u Uljaniku — vidi: Josip Miličević, **Etnološka i folklorna građa daruvarskog kraja, Terenski zapisi iz 1966, 1967. godine**, rkp. INU, br. 785).

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonkih Čeha

znakova. Kod njih se poremećuje ravnoteža među jezikom te kulturnom i etničkom sviješću.

Kako napreduje akulturacija, koliko traje, to ovisi o unutarnjem razvoju pojedinih enklava (dijaspora), već prema tome o kojoj je sredini riječ.

Nosilac etničke specifičnosti u doseljenika je prije svega obitelj. Uloga čeških kulturno-prosvjetnih društava i škola kasnija je i po svojem značenju drugorazredna. Obitelj je čuvar donesenog načina života, kulturnih pojava i navika, gospodarskih iskustava u kojima se isprepleće napredna i regresivna tradicija.

U slavonkih Čeha tuđi etnički utjecaji pokazali su se najprije u jeziku,⁶ u autonomiji općine i u uzgoju biljaka. Materijalna kultura, s obzirom na napredniji oblik gospodarstva doseljenika i uopće način njihova života, bila je samo pod neznatnim i djelomičnim utjecajima.⁷ Obiteljski život i duhovna kultura najviše su se očuvali od utjecaja tuđe etničke sredine.

U susjedstvu domaćeg stanovništva s primitivnim gospodarstvom preživjeli su u doseljenika neki arhaični oblici načina života, koji su samo polako gubili svoje značenje i smisao. Ali drugi svjetski rat i poslijeratna situacija ubrzali su razvoj u tom smjeru. Iz svakodnevnog života slavonkih Čeha iščezla je većina običaja i vjerovanja, i njihovo čuvanje danas je ograničeno na najstariju generaciju ili na rezidualno područje (Ivanovo Selo). Nasuprot tome, narodni obredi spojeni s ključnim momentima ljudskog života (rođenje, svadba, smrt) i neki godišnji običaji i svečanosti zadržali su do danas svoje značajno mjesto. Iako je i u njima došlo do promjena (promjena funkcije, prevlast forme nad sadržajem), igraju i nadalje važnu ulogu ne samo u životu pojedinaca i sela nego pridonose reprezentaciji češke etničke skupine, posljedica čega je i kulturni pluralizam Slavonije.

Danas je za sve stanovnike Slavonije osnovni oblik obitelji mala, katkada proširena obitelj (roditelji i djeca, odnosno roditelji, djeca te djed i baka), koja je u 19. stoljeću bila karakteristična prije svega za doseljenike, dok je kod domaćeg stanovništva u to doba još uvijek prevladavala zadruga.⁸

⁶ Svakodnevni administrativni i trgovački doticaj doseljenika s domaćim stanovništvom iziskivao je ovladavanje njegovim osnovnim rječničkim fondom. S obzirom na različit položaj žena i muškaraca u poljoprivrednoj proizvodnji, muškarci su znatno bolje ovladali stranim jezikom. Žene, posebno u čistim češkim naseljima, prvih su se godina malo družile s Hrvatima i Srpkinjama. Na istraživanju smo se sreli sa starijim ženama koje ni sada nisu znale tečno hrvatski.

⁷ Narodnu arhitekturu istražio je J. Vařeka. Ivančan donosi podatke o nošnji: »Česi su bili obučeni ko i sada. U civilu. Građanski. Kod nas svi tako sada. Ne čete sada poznati ko je Čeh, ko je Srbin, ko je Hrvat, ko je Mađar u našoj okolici. A Mađari su bili građanski obučeni. A Srbi i Hrvati su bili seljački obučeni i jednako. Muškarci Srbi su nosili gaće, a mi Hrvati nismo«. (Franjo Ribarić, rođ. 1892. u Dožanovcu — vidi: I. Ivančan, cit. djelo, str. 55).

Češki se jelovnik proširio novim jelima, u prvom redu novim plodovima.

⁸ Te obiteljske zadruge bile su definitivno ukinute oko 1960. godine. (J. Miličević, cit. djelo, str. 2).

Ti različiti oblici obiteljskog ustrojstva, koji su dolazili do izražaja npr. u podjeli rada među članovima obitelji, u značenju rodbinskih odnosa,⁹ u stanovanju, normama ponašanja, u običajima, proizlaze iz drukčijeg stupnja razvoja i bili su jedan od uzroka konfliktnih situacija među doseljenicima i domaćim stanovništvom.

Iz Češke su u Slavoniju odlazile većinom cijele obitelji, a nisu bili rijetki slučajevi da se selila i šira rodbina.¹⁰ Jeftina i plodna zemlja, zbog koje su Česi dolazili,¹¹ tražila je mnogo radne snage, koju su doseljenici u početku namirivali članovima obitelji i susjedskom pomoći. Tek u kasnijim godinama neki su slavonski Česi upošljavali najamnu radnu snagu iz redova Hrvata i Srba.¹²

Statistički je dokazano da je u prvoj generaciji doseljenika natalitet u pravilu visok. Osim posve ekonomskih razloga (djeca su bila potencijalna radna snaga), brojna obitelj pružala je osjećaj sigurnosti u stranom, nepoznatom prostoru. Prirodni priraštaj umnožavao je broj pripadnika enklava (dijaspori). Kod slavonskih Čeha natalitet je premašivao prosjek župe i u prvim desetljećima našeg stoljeća, znači u generacijama koje su se već rodile u Slavoniji.¹³ O posljedicama velikog broja djece u češkim obiteljima govori daruvarski župnik Mio Ettinger: »Da su se Česi ovako u nas održali, pomogli i raširili, doprinijelo je istina tome mnogo njihovo napredno gospodarstvo i marljivost, ali i njihova plodnost. Malo je koja kuća, koja ne bi imala četvero, petero djece, a ne rijetko osmero i desetero. E, pa kad se takovih par familiji useli u naše selo gdje glede djece¹⁴ vladaju stanoviti sistemi i nazori, dakako da će ti doseljenici za desetak godina brojem preteći starosjedioci.

⁹ »U odnosu prema rodbini Česi su više kao građani, ne cijene mnogo rodbinu i kumstvo, dok je u Srba i Hrvata obrnuto«. (Mile Kolar, rođ. 1903. u Velikim Zdencima — vidi: J. Milićević, cit. djelo, str. 82).

¹⁰ Pojedinačno dolazili su u prvom redu obrtnici, koje je u češka naselja u Slavoniji doveo njihov obrt.

¹¹ »Kaže se da je jedna dobra livada postala imanjem jednog Čeha za jednu veliku štrucu bijelog kruha«. (Zvonko Lovrenčević, *O Česima u okolici Bjelovara*, 1965, rkp. str. 4).

¹² Na prijelomu dvadesetih godina posjedovali su Česi u Slavoniji od 2 do 30 hektara, mjestimično i do 40 hektara zemlje. Najviše je bilo onih koji su imali oko 12 hektara. (Jan Auerhan, *Československá větev v Jugoslavii*, Praha 1930, str. 202)

¹³ J. Auerhan, cit. djelo, str. 248. J. Auerhan citira rad dra Bobinca *Vjenčanje, porod i pomor u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji god. 1897. i 1898. po narodnostima*, »Vjesnik kralj. zemaljskoga statističkoga ureda u Zagrebu«, knjiga II. Pri ispitivanju brakova Bobinac zaključuje da su najplodniji brakovi slovački, njemački i češki.

¹⁴ J. Auerhan, cit. djelo, str. 284—285.

»Zato je u nekim srpskim selima u daruvarskom kraju bio, kako je već napomenuto, poznat sistem s jednim djetetom ili dvoje djece već potkraj 19. stoljeća. Srkinje ondje ograničuju porode prije svega zato što žele ostati lijepe, a neke i zato što su komotne, dijete im je na teret. Češke seljakinje iz daruvarskog kraja,

Tako su oni istisnuli grčko istočno žiteljstvo, koje u takvim krajevima očevidno nestaje, Bog dragi, neka zna kamo. Tako stariji ljudi pamte do pred kakovih tridesetak godina čisto pravoslavnih sela, a danas ćeš im kuće na prste izbrojiti.¹⁵

Endogamija, koja je prevladavala u češkim seoskim naseljima Slavonije u prvim desetljećima, održavala je zajedno sa sistemom kumstva postojeće rodbinske veze.¹⁶ Za razmjerno kratko vrijeme češka su se naselja počela odlikovati rodbinskom povezanošću. Iz tih je veza proizlazilo održavanje nekih normi konvencionalnog ponašanja.¹⁷ U to se ubrajalo i redovito održavanje običaja, obreda i svečanosti. Razvojem u drukčijem etničkom prostoru eliminirani su mnogi od donesenih običaja i obreda, a iz regionalnih varijanata se uz pomoć učitelja i češkog tiska stvorio njihov današnji oblik (svadba, svibanjske svečanosti). U nekim slučajevima bili su čak uvedeni i posve novi običaji i svečanosti (daruvarské dožínky — daruvarske žetvene svečanosti).

Građa kojom se služim u članku nije starija od pedeset godina. Ne zahvaća, dakle, razdoblje neposredno nakon kolonizacije, nego do izmaka razdoblja adaptacije, a u slučaju Ivanova Sela više od sto godina života slavonskih Čeha u susjedstvu s hrvatskim i srpskim življem. Samo mjestimično sežu usmene obavijesti i pisani izvori na početak ovoga ili svršetak prošloga stoljeća. S obzirom na poznati konzervativizam seoske sredine možemo ipak u nekim slučajevima projicirati sabrani materijal sve do doba odlaska imigranata iz Češke.

Rođenje, ženidba i smrt spojeni su s nizom običaja i obreda. Različiti su samo njihovi oblici i raskoš koja ih prati. I u teškim godinama doseljeništvu pozdravljali su slavonski Česi dolazak novorođenčeta, slavili svadbu, rastajali

još kao djevojke radeći od jutra do večeri, ne boje se za svoju ljepotu. I trudnica radi do poroda, a ni nakon poroda dugo ne leži. Česi se ne boje djece. Što više djece, to više radne snage. Za svakog se nađe posla. A češka djeca teško rade od najranije mladosti. Što više djece, to više stjecatelja. Česi si puno ne taru glavu što će biti s djecom. Ni većina njih nije imala ništa, pa ipak žive pristojno».

J. Auerhana dalje zanima kakvim sredstvima Srpkinje ograničavaju porod. »I kod Srba u daruvarskom kraju bilo je umjetno izazvanih pobačaja. Bilo je, zahvata koje su žene provodile na sebi same, a o kojima mi je češki liječnik nastanjen u Hrvatskoj pričao užasne pojedinosti. Mogu samo reći da su (te pojedinosti) bile grozne i užasno primitivne«.

¹⁵ Mio Ettinger, cit. djelo, str. 47.

¹⁶ »Prvih nekoliko desetljeća nakon dolaska u Predavce i okolice Česi se nisu previše miješali sa starosjediocima, a osobito se nisu ženili ni kumili. Naročito se nisu slagali s pravoslavnim »Vlasima« i Mađarima. Češki mladići najradije su se ženili Čehinjama (ili Moravkinjama i Slovakinjama), a tek onda Hrvatima. Pri tom nije toliko važnost igrala narodnost koliko vjera. Postupno su se ipak jedni s drugima zbližili i došlo je do tijesnih obiteljskih odnosa«. (Z. Lovrenčević, cit. djelo str. 6).

¹⁷ Na pitanje da li je babinjača mogla na zabavu: »... niti su je pustili, niti se ijedna na to odvažila«. (Anna Fofonková, rođ. 1901. u Dežanovcu — cit. tekst donosimo u prijevodu. Ur.).

se s umrlim. Ali kako, ne znamo. Analogijom prema banatskim Česima,¹⁸ pretpostavljamo da je to ipak bilo mnogo jednostavnije i skromnije nego u doba kad su se kolonisti razvili u dobro stojeće ratare i obrtnike. Matične knjige reći će nam nešto o dobi zaručnika, njihovu društvenom položaju, o roditeljima, o svjedocima (kumovima), o uzrocima smrti, o starosti umrlih. Službeno obilježje i stanovitu uniformiranost davala je obiteljskim obredima katolička crkva.¹⁹ Svjetovna strana tih obreda i običaja, koji su se odigravali pred očima seoskog kolektiva i u uskom obiteljskom krugu, imala je pak svoju etničku specifičnost s brojnim lokalnim varijantama.

Sastavni dio tradicionalnih obiteljskih običaja su vjerovanja, koja su se u slavonskih Čeha najviše zadržala pri običajima oko rođenja. To je u vezi s ulogom ženâ, pogotovo starijih, u razdoblju babinja i u prvim djetetovim mjesecima. Na pojedine postupke povezane s vjerovanjima nailazimo češće u obiteljima gdje s mladim supružnicima žive roditelji, a u nekim slučajevima i djed i baka. Ako se vjerovanja još održavaju, mladež ne sprečava njihovo održavanje, niti im se podsmjehuje. Uzima ih za društvenu normu, koja nema štetne posljedice. Kod slavonskih Čeha utječe na održavanje vjerovanja odnos djece prema roditeljima, u kojem se još mjestimično osjećaju patrijarhalni odnosi respekta i poslušnosti.

Istovjetnost ili sličnost mnogih vjerovanja i običaja s običajima i vjerovanjima domaćeg stanovništva u vezi je s nekadašnjom općom rasprostranjenošću iracionalnih predodžaba i magijskih postupaka kojima se služio seoski čovjek.

Sačuvana vjerovanja u kontrastu su s racionalnim načinom gospodarenja,²⁰ s prosvjetnom djelatnošću čeških društava, škola, tiska, s vjerskom nezainteresiranošću²¹ i sa socijalističkom aktivnošću slavonskih Čeha. Još u međuratnom razdoblju u češkim se naseljima vjerovalo u vraćanje mrtvaca (revenanti), u ognjenog muža, strašila (hejzadlo), zmiju-kućaricu i vile.²² Bilo

¹⁸ O banatskim Česima sačuvala se stara kronika iz šezdesetih godina prošlog stoljeća, koja opisuje početke češke kolonizacije u rumunjskom Banatu. Iz zapisa je očito da se nakon kolonizacije Schönthala (odakle su se Česi zbog nepodnošljivih prirodnih uvjeta selili u okolicu Vršca i Bele Crkve) nisu održavala svatovska veselja, a pitanje je da li je u to vrijeme uopće dolazilo do civilnih i crkvenih ženidaba ili tek do naknadnih potvrđivanja brakova.

¹⁹ Samo malen broj Čeha koji žive u Uljaniku bio je evangeličke vjere.

²⁰ J. Auerhan, cit. djelo, str. 202—204.

²¹ M. Ettinger kaže o Česima da u usporedbi s domaćim Hrvatima i pridošlim Nijemcima i Mađarima »nijesu općenito nabožni ljudi« i napominje da se to tiče osobito onih koji su došli iz tvornica; među njima ima mnogo socijalista i ateista. Neki su čak pretplatnici socijalističkih novina i u gostionicama propagiraju bezvjerstvo. Priljev u crkvu je slab, a među njima nađe se i onih koji na svetke rade u polju. Ipak ističe da i među njima ima dobrih katolika. To je tako kad Česi ne žive izolirano, nego zajedno s ljudima druge vjere i narodnosti, te dodaje da su Moravljani pobožniji od Čeha. (M. Ettinger, cit. djelo, str. 71).

²² »U vile su vjerovali Hrvati i Srbi a malo Česi.« (J. Milićević, cit. djelo, str. 37).

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

je to u isto vrijeme kad su na Otkopima (daruvarski kraj) štrajkali češki radnici za povišenje plaća i kad su prvi svjesni Česi stupali u redove KPJ. Među domaćim stanovništvom vjerovanja su bila još raširenija. Zahvaćala su i područje gospodarstva, a nosioci različitih vjerovanja kod Hrvata i Srba u velikoj su mjeri bili i muškarci.²³

I premda nakon prvoga svjetskog rata u slavonskih Čeha ima sve manje vjerovanja, začuđuje kako su te nazadne tradicije u nekim prilikama donekadno utjecale na seosko stanovništvo, koje im se šutke pokoravalo.

Trudnoća, rođenje, babinje

Na trudnu ženu i babinjaču još se prije drugoga svjetskog rata odnosio niz zabrana, koje su ograničavale kretanje i djelatnost tih žena. Mnoge od tih zabrana održavale su se mehanički; ljudi nisu poznavali njihove uzroke, ali su vjerovali u posljedice koje mogu nastati ako ih se ne pridržavaju. Danas se te zabrane ne ubrajaju u norme konvencionalnog ponašanja seoskog stanovništva. Pridržavaju ih se samo u nekim obiteljima, odnosno samo unutar dijela starijeg stanovništva (žena), koje registrira »narušavanje« tih zabrana.

Trudnica i babinjača nisu smjele na ples ni na svadbu. Vjerovalo se da njihova prisutnost može izazvati tučnjavu ili svadu. Danas ta zabrana, osim iznimno (Velika Ludina, Moslavina), ne vrijedi, pa ipak ako na zabavi ili na svadbi dođe do nekakvog nesporazuma, »kriva« je babinjača ili trudnica. I danas se kaže: »Ako je babinjača ne zabavi, opet će biti bruke«. (Golubnjak, daruvarski kraj). Često je vjerovanje da se trudnica ne smije približiti vatri

»To je govorila i naša mama. Majka, da! Govorila je tu imamo vodu, upravo ovdje malo dolje, tamo je stalno topla voda, zimi se nikad ne smrzava! Uvijek se može grabiti! No i ona... govore da žena u babinjama, kad ima dijete, da ne smije nakon sunčeva zalaska nikamo ići! No, a ona je išla prati. To je bilo nakon svih radova, a ona to nije opazila. Išla je tako prati, došla do te brvi i počela prati. Pride neka vila, ženska, bijela duga haljina, kose raspletene po leđima, postavila se na drugo brvno i pere. Kako je prala ona, tako i ona druga. Jedna prala, druga je prala. I kaže »već mi idu kose u zrak, već je tama, već je po večernjoj. Kaže, još ću ovaj komadić oprati i idem. Ali došle su četiri i počele plesati kolo pokraj rublja. Ona nije oprala rublje, taj zadnji komad, ostavila je i rublje, i korito, i otišla kući... a one su ostale tamo plesati. — Rekla je da je vidjela kako je imala haljinu bijelu kao tek napali snijeg... a kosu raspletenu po leđima. Rekli smo joj, majko, bit će da ste krivo vidjeli, a ona kaže: Pa nisam spavala, prala sam, to je istina, to sam vidjela. Dosta je ljudi pričalo da su tamo vidjeli vile kako su prale.« (Iz rukopisa Jaromira Jecha o *Istraživanju slovačkog folkloru u daruvarskom kraju u 2. polovici 60-tih godina* — cit. tekst donosimo u prijevodu. Ur.) — J. Milićević, cit. djelo, str. 20. — Usp. E. Schmeeweis, *Serbokroatische Volkskunde*, I. Teil, Volksglaube und Volksbrauch, Berlin 1961, str. 39.

²³ Terensko ispitivanje J. Milićevića, I. Ivančana i drugih.

IVA HEROLDOVÁ

kako dijete ne bi imalo znak ognja na licu.²⁴ U Dežanovcu mi je 1967. pričala šezdesetogodišnja A. F. kako se prije dvije godine bojala za trudnu snahu kad je u susjedstvu izbio požar. Snaha, koja je slušala naš razgovor, dodala je: »Ja sam zato radije odmah dodirnula kvaku da se ne bi što dogodilo!«

Prema narodnom vjerovanju babinjača privlači vatru, »vatra ide za njom«, a u slučaju požara njezina prisutnost utječe na širenje požara. »To je čista istina, to nisu nikakve priče, to smo iskusili!« Također ima »moć« odvesti vatru. »Upravo tako kad vidi da je negdje zlo, da vatra zahvaća štagalj, babinjača ide i odvodi onamo vatru; treba joj reći da ide onamo gdje vatra ne može zahvatiti. Samo, jedna je tako umrla, a potom to nijedna nije htjela raditi.« (A. S., Ivanovo Selo). U Brestovcu je pripovijedao sedamdesetogodišnji F. K. kako su dvadesetih godina došli po njegovu majku koja je ležala u babinjama kad je izbio požar u općini. Zahtijevali su od nje da raspusti kose i odvede vatru »na kamenje i pijesak gdje neće praviti štetu«.

Ako se porod još uvijek obavlja kod kuće (sve više žena rađa u bolnici), pri njemu uz babicu pomažu rođakinje i susjede. Od vjerovanja koja su se održala provode se neka samo izuzetno, a da se ne zna njihovo prvotno značenje (na primjer, čuvanje pupkovine,²⁵ izlivanje vode nakon prvoga kupanja). Najdulje su se sačuvala vjerovanja koja trebaju djetetu osigurati zdravlje, ljepotu, sreću i ljubav. U obitelji F. S. iz Ivanova Sela zamatali su još pedesetih godina muško novorođenče u suknu, a žensko u muške hlače da bi se sviđali kad odrastu. Novorođenčetu su trljali usnice medom »da bude slatko«, davali mu sisati iz desne dojke da bi od njega postao dešnjak,²⁶ prvu ošišanu kosu bacali su u grmlje da dijete bude kudravo, po povratku s krštenja polagali su dijete pod stol (odakle ga je podizao otac) da ne bude skitnica. Zabrana rezanja kose i noktiju prije navršavanja prve godine života održala se do drugoga svjetskog rata. Od obrambene magije primjenjuje se još uvijek crvena vrpca, krunica i neke izreke, (božji blagoslov) često potpuno mehanički, bez svijesti o smislu toga čina.

Još na početku četrdesetih godina babinjača u nekim selima daruvarskog područja nije smjela: 1. hodati po polju da ne bi sve potukla tuča, 2. izlaziti od večernje do izlaska sunca da joj netko ne bi zamijenio dijete, 3. ostaviti noću pelene vani da se suše, 4. ići po vodu da bunar ne bi presušio, 5. ići k vatri da dijete ne bi dobilo »oganj«, 6. ići gdje svira muzika i na svadbu da ne bi došlo do svađe, 7. mesti da se djetetu nešto ne bi »pomelo«. ²⁷ Po mišljenju starijih žena te zabrane vrijede i dalje, ali ih se ne pridržavaju.

²⁴ J. Milićević, cit. djelo, str. 19, 77, 95.

²⁵ J. Milićević, cit. djelo, str. 19.

²⁶ »Kad se dijete rodi, iz koje mu dojke žena da sisati, postane ljevak ili dešnjak. I ja sam to htjela promijeniti, znate, neka bude pošto-poto dešnjak. Kad se taj rodio, oko tri sata stalno sam mu davala desnu dojku, neka bude dešnjak, ali on tu dojku nije htio, plakao je i plakao, tako sam mu morala dati lijevu. Tu je odmah primio, gušio se koliko je dudao — i ljevak je!« (Marie Soukupová, rođ. 1922. u Ivanovu Selu. — Cit. tekst donosimo u prijevodu. Ur.)

²⁷ J. Milićević, cit. djelo, str. 20.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

Među dužností rođakinja, kuma i susjeda ubraja se posjet babinjačama s donošenjem jela i pića. Tradicionalni običaj »nositi do kouta« (ponegdje je uobičajen izraz »u babine«) ne samo da se održao nego se još i razvio. Danas je donošenje što veće količine jela babinjači postalo stvar prestiža. Prije rata nosilo se jelo u korpama na glavi. Nosila se kokošja juha, buhtli, kava, rakija. Danas se nosi cijeli objed: juha, sirovo ili pripremljeno meso (pohano, kuhano), kuhano voće, slatkiši, torte, likeri, rakija. »Prije se u babinje nosilo u dvjema kantama, ali sada, kako je babinje (»kout«) postalo bučno, sama kuma to više ne može nositi, nego uvijek mora povesti nekoga sa sobom.« (A. K., Brestovac). Prema informatorima, Česi su preuzeli nošenje jela u korpama na glavi (danas se nosi u torbama ili u košarama u ruci), kao i izobilje i šarolikost donesenih jela, od domaćeg stanovništva.

Najbogatije babinje (»kout«) nosi kuma, koja »se mora iskazati«. U nekim selima susjede i rođakinje nose jelo do krstitki, a kume i poslije krstitki. Tako su u Ivanovu Selu kume po krstikama dobivale bogatu »vejslužku« (plaću). Odnosile su je na tanjuriću zamotanu u veliki rubac. Narednih nedjelja vraćale bi tanjurić i na njemu donosile darove. Govorilo se: »Ide kuma s tanjurićem«, a to je značilo da nosi darove. U današnje vrijeme to se pojednostavnilo: kume donose darove već o krstikama, a »plaću« odnose kući u najlonskim vrećicama.

Krstitke su se slavile i još se uvijek u pravilu slave²⁸ iduće nedjelje po rođenju, a u njima sudjeluju, uz kumove, ostali rođaci, susjedi i znanci. Broj uzvanika ovisi o imetku obitelji i o običajima u pojedinim mjestima. Većinom se na krstikama okupi tridesetak gostiju, a u Ivanovu Selu i četrdesetak-pedesetak. Dijete ima dvoje kumova — kuma i kumu.²⁹ Na krštenje ga nosi babica ili kuma. Izbor kumova među slavonskim Česima danas je raznolik. U većini čeških naselja još se uvijek čuva stara navika da se za kumove ne izabiru bračni parovi.³⁰ U pravilu to su vjenčani kumovi (svjedoci) djetetovih roditelja. Tu naviku preuzeli su Česi od domaćeg stanovništva, jer iz češke građe ne znamo za nju.³¹ Ako je na svadbi kuma bila s nevjestine strane, a kum s mladoženjine, prvom je djetetu kuma žena vjenčanog kuma (svjedoka), a kum muž vjenčane kume (svjedokinje). Kod drugog djeteta je obrnuto, tj. kumovi su mu vjenčani kumovi roditelja. Sva djeca imaju, dakle, iste kumove, koji se međusobno izmjenjuju. Službeno, dijete ima dvoje kumova, a za-pravo ih ima četvero, jer se i bračni drugovi kuma i kume također računaju za kumove, premda sporedne. Obje kume nose babinjači jelo i oba bračna para daju djetetu, a u nekim slučajevima i cijeloj obitelji, darove.

²⁸ Kod službenika i funkcionera susrećemo se sada s napuštanjem krštenja. Mjestimično je tradicija ipak tako jaka da se krstitke održavaju, ali znatno nakon djetetova rođenja i u nekom drugom mjestu a ne u onom gdje živi obitelj.

²⁹ Usp. Karel Fojtík, *Kmotři a kmotry, Československá vlastivěda*, díl III, »Lidová kultura«, Praha 1968, str. 225, 226.

³⁰ Preuzeto iz kanonskog prava o duhovnom srodstvu.

³¹ O teoriji kumstva usp. Zora Apáthyová-Rusnáková, *Kmotrovství (Metodolška priprava za istraživanje)*, »Slovenský národopis«, 22, 1974. str. 109—128.

Norme konvenčního ponašanja u današnje vrijeme popuštaju, i u nekim naseljima, gdje je kretanje stanovništva veće, za kumove se odabiru rodaci (bratići, sestrične) ili bračni parovi.

Kad se za kumove biraju osobe izvan rodbinskog kruga, rodbinske se veze šire dalje na tzv. fiktivne rođake. Sela su kumstvima tako povezana da je uzajamno oslovljavanje »kmotře«, »kmotřičko« (»kume«, »kumo«), uz oslovljavanje s »susjed«, gotovo jedino koje u njih čujemo (Ivanovo Selo). Ako se biraju rodaci, ne dolazi do daljeg širenja rodbinskih veza. Značenje kumstva ipak slabi jer krvno, odnosno nekrvno srodstvo nadjačava kumovske odnose, što se očituje u frekvenciji oslovljavanja »teta«, »striče«.

U nekim naseljima u daruvarskom području kumstvo se uzvraća.³² U Ivanovu Selu kumstvo se, dapače, nasljeđuje i po nekoliko generacija. Djeca kumova kumuju djeci bračnog para kojemu su njihovi roditelji bili kumovi. Obitelji su tako kumstvom povezane u nekoliko generacija; razlikuju se stari i mladi kumovi. M. A. iz Ivanova Sela, koja se udala u Lipovac, o tome kaže: »Ja imam sa svoje strane kumove, i muž ima kumove, i oni si kumuju dok žive. Njihova djeca su opet mojoj djeci kumovi, i to se tako stalno veže. Naša djeca opet njihovoj. Tako se ne uzima bilo kakav bratić, kao ovdje u Lipovcu. Ovdje se uzima bratić, sestrična; tamo ne, tamo moraju biti uvijek stari kumovi. Dok su oni živi, dotle su stari kumovi. Djeca međusobno kumuju. Naša Zdenka imala je iz Ivanova Sela (Pemiје) kuma, a od njegove (muževe) strane imala je kumu, i tako sada, kad bude išla na krizmu, imat će, kako i spada, kuma iz Ivanova Sela (muža krsne kume). Ne uzima se bilo koja kuma; onoj bi to bila uvreda.«*

Kumovi daju djetetu darove »do vřnku«, »do peřinky« (u jastuk, povezaču). Kum daje novac, a kuma djevojčici obično naušnice (»oringlátka«), a dječaku odjeću ili pribor za jelo. U nekim selima kumovi poklanjaju darove i djetetovim roditeljima, a u Ivanovu Selu i cijeloj obitelji. Najviše darivanja ima u Ivanovu Selu, gdje su, kao posljedica izgrađenosti sistema kumstva, i gosti na svadbi bili vrlo brojni.

Ivanovo Selo izmiče prosjeku slavonskih naselja u kojima žive Česi. Najstarije, a uz Češko Selo u Banatu, jedino kolonizacijsko selo, petrificiralo je niz pojava češke narodne kulture. Premda se do danas radi o gotovo endogamnom selu, velik se dio njegovih stanovnika tridesetih godina izjasnio kao

³² Ivanovo Selo, koje su osnovali češki kolonisti. Domaće stanovništvo nazvalo ga je Pemiјom, jer su u njemu živjeli Česi—Pemci.

* »Mám já vod svý strany svoje kmotři a muž má kmotři a ty se kmotrujou, dokud sou. Děti jejich sou zase mým dětem kmotry a to se tak skrz váže. Naše děti zase jejim. Takže se neveme bratranec makar jakej, jako tady v Lipovci. Tady se vezme bratranec, sestřenice, tam né, tam musej bejt furt starý kmotři. Dok sou oni živi, sou starý kmotři. Děti se kmotrujou. Naše Zdenička měla z Pěmie kmotra a vod jeho strany (manželovy) měla kmotru a tak teď, až pude k biřmování, bude mít, jak to chodí, z Pěmie kmotru (manžela křestní kmotry). To se neveme kmotra makar kerá, tamtý by to byla urážka«.

Hrvati.³³ Za takav slučaj, kad stanovništvo sačuva etničku specifičnost u jeziku i kulturi, ali izgubi svijest o svojoj etničkoj pripadnosti, upotrebljava se u stručnoj terminologiji oznaka kulturna enklava. Zahvaljujući kulturno-prosvjetnoj djelatnosti, uspjelo je zaustaviti proces odnarođivanja. Ivanovo Selo do danas je zadržalo posebno mjesto ne samo po arhaičnim pojavama nego i po osebujnom načinu života, što zapažaju i stanovnici okolnih čeških naselja.

Žitelji Ivanova Sela poznati su po cijeloj okolici kao dobri radnici. To su u pravom smislu riječi seljaci, sa svime što je ta oznaka nosila sa sobom u prošlosti. Njihove kuće u usporedbi s onima u drugim češkim naseljima nisu tako moderno opremljene. Blagostanje stanovnika Ivanova Sela nije očito na prvi pogled i izvire prvenstveno iz njihove radinosti i štedljivosti. Seljak u Ivanovu Selu dobro zna vrijednost novca i zna za što ga izdaje. Razmišljao je, na primjer, kada je bila ukinuta željeznička veza s Daruvarom, da li mu se isplati ići autobusom na tržnicu u Daruvar prodavati mliječne proizvode. Radnim danom ne zna za mirovanje, ali nedjeljom i praznikom počiva, a svadbu ili krštenje slavi po nekoliko dana. Da mu svakodnevni posao (hranjenje blaga, spremanje) ne bi onemogućio zabavu, organizira za to vrijeme pomoć. U takvim prilikama ivanoselski seljak zna i potrošiti, i to ne samo na jelo i piće (koje zapravo sam proizvodi) nego i na darove odnosno na novčano darivanje. Ipak, dobro zna da će mu to opet biti vraćeno kad njegova obitelj bude slavila vjenčanje ili krstítke.

Donošenje darova za krstítke svim članovima obitelji dužnost je u Ivanovu Selu ne samo kumova i njihovih bračnih drugova nego i njihovih roditelja, tzv. starih kumova, odnosno čak djeda i bake, koji se također nazivaju stariim kumovima. Krstítke tako postaju veliko financijsko opterećenje za obitelj. Godine 1966. unuka V. H. bila je kuma djetetu čijoj je majci bila kumom njezina majka, tj. kćerka V. H. Unukin muž bio je također kum (sporedan). Na krštenje je išla, dakle, kuma s mužem (mladi kumovi), njezini roditelji (stari kumovi), te djed i baka (stari kumovi). Najviše darova dali su mladi kumovi. Muž unuke V. H. (»nepárový kmoťr«) dao je 5.000 starih dinara, mlada kuma dala je »u povezaču«: bebi odjeću, djetetovoj braći odjeću, majci za haljinu, ocu košulju, bakama za haljine, djedovima marame, sestrama roditelja tkaninu za pregače, braći marame. Krstítke su stajale obitelji unuke V. H. ukupno oko 30 000 starih dinara. Roditelji mlade kume dali su otac djetetu »u povezaču« 2000 starih dinara, a majka bebi i njezinoj braći odjeću, majci za haljinu, ocu košulju, bakama za haljine, djedovima marame, sestrama pregače, braći marame. Krstítke su stajale roditelje mlade kume oko 15 000 starih dinara. Djed i baka mlade kume dali su djetetovoj obitelji: djed, tj. V. H., dao je »u povezaču« 500 starih dinara, baka opet svim članovima djetetove obitelji nekakvu odjeću. Njih su krstítke stajale otprilike 5 000 starih dinara.

M. A., podrijetlom iz Ivanova Sela, kaže nakon petnaestogodišnjeg izbivanja iz rodnog sela: »Znate, strašno je to kad su krstítke u Pemiji (Ivanovo Selo). Naši (njezini roditelji bili su kumovi) morali su prodati kravu. Bilo je to baš

³³ J. Auerhan, cit. djelo, str. 110.

nekako nakon rata. Trebalo je kupiti odjeću, a mora se dati i djetetu »u jastuk« ne samo zlatne naušnice nego i odjeća, jer idu oboje (žena i muž). Krstitke se moraju platiti. Kad opet mama bude išla njihovoj djeci, i ona će morati dati... Uvijek vam se to vraća, kao kad se posuđuje, samo na to nije svatko spreman. — U jastuk se daje novac, priveže se mašnicom, i kad se dijete donese iz crkve i previje se, daje mu se to u jastuk. Koliko se daje? Oni bogatiji poklanjaju i znatne svote, ali, znate, ni siromašniji se ne daju, i oni se žele iskazati, pa makar dali i posljednju kravu iz štale. Majka mora dobiti od kume za haljinu, svima mora dati... Ja sam bila prije dvije godine (1964) u Rastovcu na krstilkama (u susjedstvu Ivanova Sela) kod mojega brata. Bili smo tamo jedan dan, znate koliko je posla u nas u Lipovcu. Ali u Pemiji to se mora održati, baš i da si uzmete stranca. Ovdje to ne ide. Ne mogu reći unaprijed da ću tamo biti dva-tri dana. Išla sam onamo s djecom, a drugi dan on (muž) trebao je doći po mene da ne idemo sami. Poslije toga je morao ići u Zagreb. No u Pemiji se to ne priznaje — tamo ne postoji da se mora nešto drugo. On je tamo morao biti. Karel je došao drugi dan i kaže: »Ja imam sastanak, moram navečer kući!« A oni: »Kakva žurba?« Skočili na njega i da će ga opiti. Tada još nismo imali auto. Imali smo konje i gumenjak (kola). On se nije dao opiti i na sve načine im je tumačio da mora ići. Ali oni... Ispustili su mu gume, ventile, sakrili mu jedan ham, tražio ga je i nigdje ga nije mogao naći. Tako je otišao kući s jednom kobilom i gumenjakom. Kažem ja bratu: »Slušaj, to mu je dužnost. Mora ići!« Ali oni nikako nisu popustili. Brat je pošao za njim — veli, nije mislio da je on takav da bi išao kući. Kumovi (djetetovi roditelji) su se uvrijedili zato što je otišao, što je došao samo na tren, a to da nije ništa. Tamo je takav običaj. Uopće smo se taj put naljutili. Meni to nije bilo ugodno, a ni njemu«.

Na krstilkama se jede, pije, pjeva, pleše, zabavlja. Nekad su se, da vrijeme brže prode, pojavljivale i maškare, uglavnom Ciganke, koje su proricala budućnost. Spomenuti župnik M. Ettinger primijetio je te običaje uz češke krstitke i kritizirao ih: »Mjeseca rujna vidio sam gdje prolazi jutrom više mamurnih ljudi, dvojica muškaraca obučena u ženske haljine — naše maškare — a sve ih prati neka glazba. Ta su dvojica sa svirkom obišla cijelo selo, a svijet je govorio, da su sinoć slavile krstitke, pa se ovom maškaradom svršavaju. Ponašanje im bilo, moram spomenuti, nepristojno, upravo besramno.«³⁴

Usporedimo li građu o kumstvu u slavonskih Čeha i u Hrvata i Srba, pokazat će se neke podudarnosti i neke razlike. Podudarno je poštovanje koje su uživali kumovi u tradicionalnom seoskom prostoru, ali je domaće stanovništvo tome pridavalo znatno veću važnost. »Kumstvo se jako poštivalo, pa kazivačica navodi da joj je majka govorila da treba prolazeći pokraj kumine kuće, pogledati dvorište i pozdraviti iako nikoga nema u dvorištu sa »Hvaljen Isus!«³⁵ »Česi... ne cijene mnogo rodbinu i kumstvo, dok je u Srba i Hrvata obrnuto.«³⁶ Svijest o bliskom odnosu djeteta i kumova u slavonskih je Čeha

³⁴ M. Ettinger, cit. djelo, str. 47.

³⁵ J. Milićević, cit. djelo, str. 20.

³⁶ J. Milićević, cit. djelo, str. 82, 113.

još živa. Kuma poklanja kumčetu darove o Uskrsu, Božiću, rođendanu. Ipak, ne brine se o djetetu u slučaju majčine smrti, iako je ta prvotna dužnost kumova Česima još uvijek poznata. Izabirati za krsne kumove djecu vjenčanih kumova, isto kao i nasljeđivanje i vraćanje kumstva, pripadalo je običajima domaćeg stanovništva, pa ako na njih nađemo kod slavonskih Čeha, riječ je o tuđem etničkom utjecaju.

Dojenačko doba svršava odbijanjem od sise, a na to se odnosi niz običaja i vjerovanja. Doba dokle se dijete doji je različito, ali nisu bili rijetki slučajevi da se dijete odbilo u drugoj ili trećoj godini. Pri odbijanju bio je običaj da se djetetu daje »koza«: u krpicu (maramu, košuljicu) zamotali bi novac (dukati, dinari) ili dugme, dali djetetu i rekli da je »dijete dobilo kozu«. Gdje-gdje je bio običaj davati dijete na koji dan iz kuće da se odvikne od majčinih prrsiju (Ludina, Moslavina). Odbijanje od sise, prijelaz iz razdoblja dojenčeta u dječju dob, još uvijek je povezano s gatanjem o tome što će biti dijete kad odraste. Na klupu se položne tri stvari: molitvenik, šaka zemlje i novac. Prema tome za čim dijete posegne sudi se hoće li biti svećenik (hoće li voljeti knjige), ili seljak (umrijet će) ili će biti bogato (voljet će novac).

Izbor životnog partnera, svadba

Početna društveno-ekonomska jednakost doseljenika s vremenom se izgubila. Iako socijalne i društvene razlike u prosjeku nisu dosegle onu oštrinu kao u Češkoj, među slavonskim Česima našli su se dvadesetih i tridesetih godina pojedinci koji su posjedovali i do 40 hektara zemlje, a drugi tek nekoliko ara. Bilo je bogatih sela, sasvim zemljoradničkih, s većim brojem imućnih seljaka (Veliki Zdenci, daruvarsko područje) i sela gdje je poljodjelstvo bilo dopuna radu u ribnjacima (Otkopi, daruvarski kraj) i u radionicama.

Prije drugoga svjetskog rata imovinsko stanje imalo je kod poljoprivrednika veliko značenje pri izboru životnog partnera. Visina miraza bila je važna jer je baštinicima omogućavala da otkupe nasljedne dijelove a da pri tom ne optereće posjed. Ženikovim rođacima pomagao je nevjestin miraz da zakupe zemlju, izgrade kuću ili otvore radionicu. Miraz i uopće imovinska pitanja, uključujući i »výměnek« (preseljenje starih u pokrajnju sobu, a u bogatijih u posebnu kuću), fiksirala su se ženidbenim ugovorima, koji su se sastavljali pri prosidbi. Razumsko, praktično gledište je pretežalo, to više što su norme konvencionalnog ponašanja zahtijevale suglasnost i blagoslov roditelja.

Ipak je i među slavonskim Česima ponekad ljubav pobjeđivala bogatstvo. Kad se roditelji ne bi suglasili s izborom svojega sina ili kćeri, svadba je bila kratka, jednostavna, bez sjaja, s malim brojem gostiju. I u domaćeg stanovništva bilo je svadbi bez sudjelovanja nevjestinih roditelja. Njihova je odsutnost bila sastavni dio svadbe nakon tzv. fiktivne ili dogovorene otmice, što je u daruvarskom kraju bilo uobičajeno i nakon 1945. godine.³⁷

³⁷ J. Miličević, cit. djelo, na primjer str. 67—68, 113.

Sadašnje rodbinske prilike slavonskih Čeha, Hrvata i Srba posljedica su promjena u evropskoj obitelji u posljednjih 200 godina. U Jugoslaviji je taj proces započeo još u drugoj polovici prošlog stoljeća a ubrzava se nakon svršetka drugoga svjetskog rata. Zbog različitog vrednovanja rodbinskih odnosa doseljenici i domaći stanovnici osjećali su međusobne razlike s obzirom na obiteljske odnose. Hrvati i Srbi zapažali su kod Čeha gubitak poštovanja, ugleda starijih i obiteljske sloge; Česima su, naprotiv, rodbinski odnosi domaćeg stanovništva izgledali primitivni, s neograničenom vlašću oca i s bespravnim položajem ostalih članova zadruge. Potencijalna obveza da će se u slučaju ženidbe morati podrediti tim patrijarhalnim normama dugo je odvraćala slavonske Čeha da sklapaju brakove s domaćim stanovništvom.

Promjene koje danas proživljava mala obitelj slavonskih Čeha i nisu tako revolucionarne u usporedbi s promjenama patrijarhalne (zadružne) obitelji. Između majke i kćerke koje žive zajedno dižu se danas nepremostive prepreke. Njihove su norme konvencionalnog ponašanja različite. Sedamdesetogodišnja Srpkinja, koja je proživjela pedeset godina u zadrugi i ne zna čitati ni pisati, zamjera svojoj kćeri, učiteljici, što pred mužem brani vlastite nazore, jer je dužnost žene da sluša. Svojega zeta, Čeha, nagovara neka ne dopusti da mu žena proturječi.

Uzroke promjena koje proživljava današnja obitelj, moramo promatrati prije svega u promjeni funkcije obitelji. Temeljna proizvodna funkcija obitelji, koja je još donedavno prevladavala, izgubila je i kod individualnih poljoprivrednika svoje značenje. Zbog ograničavanja zemljišnog posjeda u Jugoslaviji na 17 hektara, djeca prestaju biti potencijalna radna snaga u zemljoradničkoj obitelji. Ona odlaze u zanat, u industriju, u škole, i njihova ekonomska ovisnost o roditeljima popušta. Svojom zaradom raspolažu po vlastitu nahođenju. Osmosatno radno vrijeme, koje vrijedi svuda osim u zemljoradnji, dovodi do toga da poljoprivredno imanje mladima postaje više teret nego prednost. Svjedoci smo pojave da djevojka odbija da se uda za zemljoradnika i traži partnera među gradskim stanovnicima.³⁸ Slobodno vrijeme, pojam nekad nespojiv s radnim danom zemljoradnika, postaje težnja mladih ljudi na selu, tako da ni predestinirani nasljednik ne želi ostati kod kuće, na gospodarstvu, nego bježi u grad. Rastrganošću individualne obitelji između grada i sela, uvrštavanjem njezinih članova u različite socijalne skupine, olabavlja ju obiteljske veze. Status članova obitelji se izjednačuje, djeca ekonomski ne ovise o roditeljima. Roditelji više ne odlučuju o izboru partnera svoje djece, jer ekonomski i društveni interesi gube značenje.

S vremenom su se promijenile i zakonske odredbe i navike u pogledu diobe imetka i oblika nasljeđivanja. U starije vrijeme bilo je kod slavonskih Čeha uobičajeno da svu zemlju nasljeđuje najstariji sin. Od dvadesetih go-

³⁸ »Danas se često dešava da mladić dođe u prošnju, a djevojka ne pristaje jer se ne želi udati za seljaka, nego čeka priliku da se uda u veći grad ili odlazi u Zagreb kako bi se tamo zaposlila i udala«. (J. Milićević, cit. djelo, str. 63).

dina zemlja se počela dijeliti i među ostalu djecu, ali sinovi su bili povlašteni u odnosu na kćeri.³⁹

U usporedbi s Hrvatima i Srbima češka se mladež dvadesetih i tridesetih godina ženila i udavala u zreloj dobi.⁴⁰ Mladići odmah po svršetku vojnog roka, između dvadesete i tridesete godine, a djevojke između osamnaeste i dvadesete godine. Nakon drugoga svjetskog rata dob zaručnika bitno je niža.

Danas nije iznimka da se mladići žene prije odsluženja vojnog roka. Oba podatka, kako za starije tako i za novije vrijeme, odgovaraju situaciji u Češkoj.

Većina slavonskih Čeha držala je brak vezom za cijeli život. Taj utjecaj katoličke vjere očit je i u današnjim normama konvencionalnog ponašanja, jer su razvodi na selu još uvijek iznimka i u onih koji ne idu u crkvu.

Češka mladež ima dosta prilike za upoznavanje. Do prvoga svjetskog rata mjesta za upoznavanje bila su u prvom redu čehanje perja, komušanje kukuruza, crkve, plesovi, proštenja, crkveni godovi. Tridesetih godina njima su se pridružila omladinska društva,⁴¹ koja su davala kazališne predstave po selima. Nakon drugoga svjetskog rata mogućnosti za upoznavanje su se proširile migracijom stanovništva, odlaskom mladih na rad i školovanje u grad, rekreacijom, izletima i sl.

Prema demografskim podacima iz tridesetih godina koji se odnose na češku imigraciju, najmanje je mješovitih brakova bilo kod srednje imućnih zemljoradnika, više u obrtnika i radnika. Najviše mješovitih brakova bilo je kod imućnih slojeva.

Ondje gdje su Česi tvorili enklavu bilo je manje mješovitih brakova nego tamo gdje su živjeli u dijaspori. No i u okviru enklava bilo je endogamnih i egzogamnih sela. Ivanovo Selo je bregovitim terenom izolirano od ostalih čeških naselja u daruvarskom kraju. Najbliže naselje je srpsko, pa su prevladavale ženidbe unutar sela.⁴² Nasuprot tome, Končanica, najveće češko selo, leži u bliskom susjedstvu češko-srpskog Brestovca; nije čudno što se mladež tih sela posjećivala i sklapala brakove. U susjedstvu čeških i hrvatskih naselja dolazilo je češće do mješovitih brakova nego u susjedstvu sa srpskim

³⁹ Na primjer, varijanta 1) većinu parcela (dvije trećine, polovicu) dobio je nasljednik, a ostali dio se dijelio među sinove, dok su kćeri dobivale samo miraz i novac; varijanta 2) parcele su se dijelile i među kćeri, ali one su ipak dobivale znatno manji dio nego sinovi.

⁴⁰ J. Auerhan, cit. djelo, str. 266.

»Naši mladići u prošlosti su se ženili sa osamnaest — dvadeset godina starosti, često prije vojske, a Česi su se ženili stariji«. (Milićević, cit. djelo, str. 83).

⁴¹ Česi su osnivali po selima tzv. »Besedy« (Besjede), društva sadržaj kojih je bila kulturno-prosvjetna djelatnost u narodnom duhu. Osim tih »Besjeda« za odrasle ustanovili su i »Besidky« (Besjedice) u kojima se sastajala mladež.

⁴² »Dotada je bilo nemoguće da mladić dode npr. u Končanicu ili koje drugo češko selo i snubi djevojku«. (Hana Laušmanová, **Svatba v Ivanově Sele**, diplomski rad obranjen na FF KU, Prag 1967. — (Cit. tekst donosimo u prijevodu. Ur).

IVA HEROLDOVÁ

selima. Poratna situacija nije narušila samo etnički sklad selâ (reemigracija, migracija), nego je ublažila i dosadašnje etničke (vjerske) zapreke pri sklapanju braka.

Brakovi su se sklapali većinom nakon dvogodišnjeg ili trogodišnjeg poznanstva. U očima seoske zajednice duže poznanstvo smatralo se odnosom koji obvezuje,⁴³ a ako bi iz bilo kojeg razloga došlo do razlaza, mogućnost djevojične udaje bila je znatno smanjena.⁴⁴ Mogla je računati samo sa starijim mužem, npr. udovcem.⁴⁵ Češće su bile ženidbe udovaca nego udaje udovica, jer je osirotjeloj djeci trebalo nadomjestiti majku, a kućanstvu gazdalicu. S gledišta današnje konvencije dulje poznanstvo ne smatra se obvezom, i promjena partnera tolerira se bez ikakvih društvenih sankcija (ograničenje izbora).

S obzirom na promjene koje proživljava današnja jugoslavenska obitelj, upast će nam u oči anakronizam svadbenih obreda koji prate civilno i crkveno vjenčanje. Struktura svadbe, prateće riječi i pjesme, postupak osoba koje u obredu sudjeluju ne odgovaraju ni postojećim društveno-ekonomskim odnosima ni suvremenim međuljudskim odnosima (nevjesta i mladoženja, roditelji i djeca, seljani međusobno). Tradicijski svadbeni ceremonijal čini nam se poput kazališne predstave u nekoliko činova, s prosidbom kao prologom i sa prvom posjetom mladog para nevjestinu domu (dobrá vůlč) kao epilogom. Svi sudionici nastupaju u zadanim ulogama (tome služi i maskiranje i rekviziti), koje propisuje scenarij što ga režira »družba« (čauš, veseljak) uz izdašnu pomoć ostalih svadbenih aktera. Ta »staročehška svadba«, kako je zovu u daruvarskom kraju (već i u nazivu vidi se odnos današnjih stanovnika prema takvoj svadbi), nije jedini oblik svadbe u slavonskih Čeha. Od nje se razlikuje tzv. »moderna svadba«, koja se slavi u uskom obiteljskom krugu, bez tradicijskih običaja, i koja je na selu još uvijek iznimka. Mladji ljudi znaju da bi se novac namijenjen preskupoj staročehskoj svadbi mogao upotrijebiti drukčije, na primjer za uređenje domaćinstva, ali snaga tradicije i norme konvencionalnog ponašanja na selu još su uvijek prejake da bi im se moglo oduprijeti.

Sačuvani zapisi opisuju seosku svadbu srednjih i viših seoskih slojeva (bogatije svadbe bile su efektne za opisivanje) kakva se u toku adaptacijskog i akulturacijskog procesa ustalila iz regionalnih varijanata koje su doseljenici donijeli sa sobom. Na njezin današnji oblik utjecali su opisi svadbenih običaja i tekstovi iz knjiga i rukopisnih svezaka, koji su kolali među slavonskim Česima, i upute »kako prirediti staročehšku svadbu«, koje su se javljale od dvadesetih godina u novinama »Jugoslávštinski Čechoslováci«, što su izlazile

⁴³ »Ako je mladić bio u međuvremenu u vojsci, djevojka je rijetko išla na zabave i u pravilu samo s majkom.« (H. Laušmanová, cit. djelo, str. 46. — Cit. tekst donosimo u prijevodu. Ur.)

⁴⁴ H. Laušmanová, cit. djelo, str. 46.

⁴⁵ H. Laušmanová iz toga zaključuje da se kod nevjestice djevičanstvo doduše nije utvrđivalo, ali se zahtijevalo. (Cit. djelo, str. 46).

u Daruvaru. Ne smije se zanemariti ni djelatnost pojedinaca i samih čauša, koji su imali na brizi organizaciju svadbe, ili učitelja i drugih djelatnika, zanesenjaka »pro národní věc« »za narodnu stvar«.

Staročehski se svadba najčešće naziva »veselka«, a vjenčanje u crkvi »od-davky«. Svadbe slavonskih Čeha održavale su se u kasnu jesen (do adventa) i u doba mesopusta. Danas se svadbe priređuju najčešće posljednjih dana studenog, kada svi zaposleni i škole imaju u povodu Dana Republike dvodnevne praznike, te u drugoj polovici siječnja, u doba zimskih školskih praznika. Utorak,⁴⁶ nekad najčešći svadbeni dan (kao i u Češkoj), zamijenjen je nedjeljom, odnosno subotom.

Zapisani opisi čeških svadbi (ako su i zaručnik i zaručnica Česi) pokazuju niz manjih ili većih posebnosti, koje su se u pojedinim selima ili u skupinama susjednih sela ustalile u stanoviti stereotip. Kao primjer navest je opis današnje svadbe u Ivanovu Selu (kotar Grubišno Polje), koja tvori samostalnu autentičnu cjelinu. S obzirom na nerazvijenost Ivanova Sela možemo pretpostaviti da su utjecaji čeških društava na njezin današnji oblik bili minimalni. U ostalim zapisima mogu se uočiti neki običaji koje današnja ivanoselska svadba gubi (s vremenom su ispušteni ili nikad nisu ni tvorili njezin sastavni dio), premda su sačuvali arhaične elemente ili posebnu društvenu formu.

Ivanoselska svadba odlikuje se u prvom redu svojom dužinom. Dok u drugim selima svadba traje jedan-dva dana, tipična ivanoselska svadba traje četiri dana, mjestimično čak i sedam-osam.⁴⁷ Druga njena karakteristična crta jest da se odvija i kod nevjeste i kod mladoženje; obično prva dva dana u nevjestinih roditelja, a druga dva dana u mladoženje. Ako ostane jela, sastaju se gosti još dva dana »na popravky«. Svaki od ova četiri dana ima određeni sadržaj i ustaljeno značenje. Gradacija svadbenog veselja raste i doseže vrhunac obiljesnim veselim maškarama s lascivnim scenama. »Čepení«, skidanje vijenca (koji se nekad nadomještao kapom) obavlja se drugi dan. Nevjesta, ako nije skinula vjenčić i svezala rubac, ne ide spavati sa svojim mužem premda su civilno i crkveno vjenčani. To je najvažnije obilježje ivanoselske svadbe, kojim se ona razlikuje od ostalih čeških svadbi u Slavoniji.

Samoj svadbi prethodi »říkání o nevěstu« i »námluvy« (pregovori za nevjestu i prosidba). To su sastavni dijelovi tradicijske češke svadbe, koji u drugim češkim selima u Slavoniji više nisu sačuvani. »Prosidba« je prvi službeni susret roditelja obaju zaručnika. Tada se suglasuju sa ženidbom i razmatraju imovinska pitanja. Na prosidbu mladoženjina obitelj donosi darove. Ženik poklanja nevjesti platno za haljinu, cipele, kombine, rukavice, vjenčić s koprenom. Njegova majka daruje ostalu obitelj.

U objema kućama pripremaju se za svadbu. Vlastitim zalihama jela i pića pribrajaju se i naturalije - maslac, kravlji sir, šećer, jaja, vrhnje, sitnež od pe-

⁴⁶ U češkoj narodnoj tradiciji taj se dan smatra sretnim.

⁴⁷ Kraće svadbe bile su a) u siromašnim i brojnim obiteljima, b) ako je nevjesta bila u drugom stanju, c) za vrijeme ratova.

radi i sl. koje donose pozvani gosti (tzv. »přídánek«) u razdoblju između četrnaest dana i tjedan dana prije svadbe. Rođakinje i žene iz susjedstva pripremaju jelo nekoliko dana prije svadbe. Svadbeni kolač, po staročeskom »včnec« (vijenac — starija generacija), danas većinom poznati »kuglof«, poče se kod nevjeste i kod mladoženje dan prije svadbe. Od teškog je slatkog tijesta, punjen grožđicama i urešen ukrasima od tijesta. Na kraju prvog svadbenog dana u nespjeste i navečer trećeg dana u ženika reže se dio kolača — »vej-sluzka« (plaća, popudbina) za svatove. U subotu, u predvečerje svadbe, slavi se kod nevjeste »ovčeneček«, rastanak zaručnika sa slobodom.⁴⁸ Tada se sastaje uglavnom mladež da s nevjestom i mladoženjom provedu posljednju večer u vezanju vjenčića i ružmarinovitih grančica. Djeveruše pletu vjenčić za mladoženju i nevjestu, koje im na vjenčanju stavlja na glavu nevjestina kuma. Ružmarinove grančice vežu ostali prisutni. Prva grančica obilazi cijeli stol. Nevjesta omota grančicu bijelom vrpcom privezanom za donji kraj i preda grančicu mladoženji. On odmata vrpcom i predaje grančicu djeveruši, koja opet grančicu zamata, i tako ružmarin — uz odmatanje i zamatanje — obilazi cijeli stol.⁴⁹ Pri tome muzikanti⁵⁰ sviraju i pjevaju. Prvo se pjeva »Vila včnec k milování...«⁵¹ Kad su vjenčić i grančice gotovi i stolovi pospremljeni, poslužuje se večera s pićem i crna kava.

Na »ovčenečku« prihvaća se funkcije glavni svatovski meštar, kojem se kod slavonskih Čeha kaže »družba«⁵² (čauš, veseljak). Na njegovim plećima cijela je organizacija svadbe. Obično to bude stariji oženjen čovjek, blagoglagoljiv i zabavan. Dok se u većini ostalih sela za čauša obično bira čovjek kojem je čauševanje postalo nekom sporednom profesijom, u Ivanovu Selu to je obično netko od rodbine. Opasan je crveno-bijelom vrpcom, a u ruci ima palicu ukrašenu isto takvom vrpcom i ružmarinom.

U nedjelju ujutro mladoženja se rastaje s roditeljima i prima blagoslov. Nevjesta se kiti kod susjeda. Ženik se upućuje iz roditeljskog doma k nevjesti, vođen djeverušama i praćen čaušem, djeverima i sviračima. Putem do nevjeste svira se i pjeva pjesma »Už de ta muzika do dvoru, kam se já sko-

⁴⁸ Kad je nevjesta u drugom stanju, »ovčeneček« se ne održava.

⁴⁹ U Dežanovcu je tako nevjestin vjenčić obilazio tri puta oko stola i stalno se vezao i razvezivao. Svaki put kad bi došao do nevjeste polagao joj se na glavu i opet skidao.

⁵⁰ Sviraju u sastavu:

- 1) violina, saksofon, bas, harmonika, gitara
- 2) dva klarineta, violina, bas-gitara
- 3) saksofon, truba, violina, bas-gitara.

⁵¹ U tekstu navodim većinom samo početak pjesama. Potpune tekstove navodim u prilogu br. 1.

⁵² »Družba« (čauš) veseljak najraširenija je oznaka za glavnog svatovskog meštra u Češkoj. Osim toga naziva, postojali su još i drugi. Pod utjecajem knjige Fr. Vaváka iz 18. stoljeća, u kojoj su zapisani svatovski govori i želje, raširila se oznaka »družba«. Vavákova knjiga je mnogo puta izdavana. Od kraja 18. stoljeća ona daje glavne upute za tok češke svadbe, propisuje govore i čestitke koji se moraju izreći na svadbi.

vám...«. U većini čeških svadbi u Slavoniji, vrata nevjestine kuće nisu zatvorena, a cijelu povorku očekuje nevjestin otac, koji goste pozdravlja i nudi rakijom. Dok gosti doručkuju, nevjesta se kiti kod susjeda, kamo po nju nakon doručka idu djeveri. Čim se nevjesta pojavi na pragu i mladoženja joj preda kiticu, pozdravlja prva djeveruša sve svatove:

Pozdravljam vas, mili gosti, sve skupa,
i kad bi vas bilo ovdje stotinu i više,
sve bih vas lijepo pozdravila,
po kiticu, po poljubac svima bih dala,
a najviše ženiku i mladoj,
jer imam na svadbi nove cipele.*

Obraća se mladoženji s tanjurićem na kojem je kitica i maramica:

A vi, dragi mladoženjo,
što vam se od tih stvari najviše sviđa:
maramica, kitica ili vaša predraga nevjestica?***

Mladoženja: Sve skupa!

Djeveruša: O to mi se od vas, mladoženjo, sviđa
da od mene sve primate
i ništa ne prezirete;
Vivat, gospodo muzikaši!*

Svirači počinju svirati, djeveruša stavlja mladoženji kiticu u zapučak, predaje mu maramicu, a mladež pribada ružmarinove grančice svim prisutnima. Nakon blagoslova (pjeva se pjesma »Slunce zašlo ha hory, svítí jasně k západu...«) kreće povorka u općinu i u crkvu. Na čelu korača čauš, za njim svirači, pa nevjesta koju vode djeveri, slijede djeveruše s mladoženjom, ostale djeveruše i djeveri, tri para kumova³³ i ostali gosti. Žene drže u ru-

* Vítám já vás, milí hostí, všechny vespolek,
dyby vás tu bylo sto a ještě drobek,
všechny hezky bych vás přivítala,
po kytičce, po hubičce všem bych dala,
panu ženichovi a paní nevčstě nejvíce,
protože mám na svatbě nový střevíce.

** A vy, pane ženichu milý,
co se vám z téhle včcí nejlepší líbí,
ten šáteček, ta kytička, nebo vaše z nejmilejší nevěstička?

* Ženich: Všechno vespolek!
Družička: No to se mi od vás, pane ženichu, líbí,
že šechno ode mne přijímáte
a ničím nepohrdáte,
vivat, páni muzikanti!

³³ Postoje i tri para kumova: za općinu, za crkvu i treći par za svatovski obred u obiteljskom krugu.

kama vrećice s bombonima (prije su na tanjurićima nosile sitne kolačiće, tzv. »metáčky«), koje putem bacaju promatračima. Nevjestini roditelji ostaju kod kuće, baš kao i mladoženjini, koji dolaze tek na objed. Pri odlasku svirači sviraju »Loučení, loučení, jaká to těžká věc...«, »Běžte, koníčky, běžte, bujně poskakujte, a vy, páni muzikanti, pčkně nám zahrajte...«, a putem »Pémijáckej kostelíčku...«. Nakon vjenčanja na općini i crkvenog obreda doprate svirači svadbenu povorku do gostionice uz zvuke pjesme »Krz Pémii cesta ušlapaná...«.

U doba kad se još išlo na vjenčanje u Grurubišno Polje (crkva u Ivanovu Selu sagrađena je 1947. godine) često su svadbenoj povorci postavljali prepreke na putu. Prvotni lanac ili uže, okićeni maramicama i papirnatim nakitom, s vremenom je zamijenjen vatrom, »kresem«. Tek kad bi mladoženja točno odgovorio na pitanje: »Co vezete?« (»Što vozíte?«) — »Stav manželský, velebnou svétost« (»Brak, velebnu svetinju«) bili bi svatovi propušteni. »Zatahování« (zaustavljanje) je poznato i na češkom terenu, ali paljenje vatre nije. Najvjerojatnije se radi o lokalnom utjecaju, jer postoje dokazi o paljenju vatre na hrvatskim i srpskim svadbama.

U gostionici gosti plešu sve do objeda. Još prije nekoliko godina bio je običaj da su po goste dolazile kuharice s okićenim kutljačama i varjačama. Naručile su »solo« i pjevale:

Dobar večer, glazbo naša,
zoveme vas k večeri,
kukurice zgotovila
i puran je pečeni.
Tako i vi, mili gosti,
kući se požurimo
da nam puran nepobjegne,
da ga svi ulovimo.³⁴

Ponekad su i gosti pjevali kuharicama:

Kuharica pijana, pijana, pijana,
juha nije slana, slana je.

Kuharice su im odgovarale:

Ako nije slana, slana, slana,
samo nek je masna, masna je.

Nakon plesa tjerale su kuharice svatove kuhačama iz gostionice. U novije vrijeme gosti odlaze na poziv čauša (s kuharicama je dogovoren sat kad moraju doći na objed). Na čelu ide čauš, koji daje takt sviračima, slijede mladenci, djeveruše i djeveri te ostali.

Putem se najčešće pjeva »Až pudu z hospody, kdo mě vyprovodí...«. Na pragu mladence pozdravlja kuharica napjevom: »Pochvalen buď Ježíš Kristus, rodičové milí, co sme si dřive slíbili, to sme vyplnili...«.

³⁴ H. Laušmanová, cit. djelo, str. 86.

Kad se svi gosti skupe i posjedaju k zajedničkom ručku, pozdravlja čauš kraćim ili dužim govorom sve prisutne. Na početku gozbe čauš, preodjeven u kuharicu, razbija tanjur (za sreću). Obično se služe tri obroka (objed i dvije večere), u svakom po nekoliko jela. Pauze između jela i pića ispunjavaju »řeči« (zdravice) čauša, »vinše« (želje) djeveruša, ples i pjesma. Iz sadašnje ivanoselske svadbe izgubilo se »vybiráni na štěvic« (biranje cipela) i »dávání do kolíbky« (darivanje u kolijevku), što je bio sadržaj prvog dana svadbe. Ti običaji, pri kojima su se skupljali novci za mladence (za čauša, kuharice, svirače), sada se smatraju prosjačenjem i zato se napuštaju. Darovi (servisi, posteljina, ručnici i sl.) koje su gosti davali »při kolíbce« (kod kolijevke) nose se sada zajedno s »přidanky«.

Kolijevka

Prije ponoći stavile bi kuharice na zdjelu lutku (ili bi na ribež nataknule komad platna) i tako pripremljenu »kolijevku« donijele među goste i pjevale:

Hajaj, dijete, ljuljam te,
tatica ti je na poslu.
Kad tatica dođe, ljuljat će te,
hajaj, dijete.
Kašu sam mu skuhalo,
lijepo ga nahranila,
ono stalno plače i neće šutjeti
ne znam što hoće.*

»Kolijevku postave pred mladence i kao prvoga prozovu mladoženju:
Odnesi ti, mladoženjo, do kolijevke,
ti ćeš ljuljati samo malo,
hajaj, ninaj, poljuljaj,
moj zlatni Pepek (ime mladoženje) premili.**

* Hajej, dítě, kolíbám tě,
máš tatička na robotě,
až tatiček přijde, kolíbat tě bude,
hajej, dítě.
Kaši sem mu uvařila,
pěkně sem ho nakrmila.
ono stále pláče a mlčeti nechce.
nevím, co chce.

** Pones, ty, ženichu, do kolíbky,
ty budeš kolíbat malý chvílky,
hajej, nynej, zakolíbej,
můj zlatej, Pepičku roztomilej«.

Mladoženja je morao kao prvi dati »u kolijevku« stanovit iznos, a žene su obilazile ostale goste i svakoga oslovljavale: »Ponesite, kumovi... roditelji, djeveruše itd... u kolijevku...«. Skupljeni novac su predavale mladencima.⁵⁵

Sada se prvog svadbenog dana uglavnom ne održavaju nikakvi običaji, gosti se oko ponoći razilaze, a djeveruše odvede mladoženju kući. Svirači pritom sviraju »Už je malá chvílka do dne, poť, má milá, doprovod mč...«.

Drugi dan dopodne sastaju se gosti ponovno kod nevjeste, koja je stalno u bijelom s vjenčićem i koprenom na glavi. Mladoženja također još ima svadbenu kiticu na reveru. Jelo se izmjenjuje s pićem, plesom i pjesmom. Muškarci peku janjce, glavno jelo svadbenog ručka drugog dana. Zabava postaje slobodnija, na repertoaru su pjesme lascivnog sadržaja. Neposredno prije ponoći pojavljuju se prve maškare (solo nastup, igrokazi, na primjer liječnik i pacijent). O ponoći slijedi »čepení« ili »sundávání věnce« (skidanje vijenca).

Mladoženja i mlada sjede na stolici na sredini sobe. Pokraj njih sjedi kuma, svadbeni svjedok iz crkve. Na krilu joj je zdjela u koju su položeni vjenčići vezani na »ověnečku« što su ih zaručnici imali na glavama prilikom vjenčanja. Druga kuma pristupa mladencima i govori:

»Gospođo nevjesto i gospodine mladoženjo,
vaše djevičansko stanje je svršilo, morate se tome pokoriti
i predati nam vjenčić i kiticu.
Nemojte misliti, draga djeco,
da je bračno stanje ružičnjak,
to je trnovit put.

Gospodin Bog je imao jedinog sina, i to razapetoga.
Nije mogao umrijeti lakom smrću,
morao je na sebi nositi još teži križ.
Ja vam želim da budete sretni
i da taj križ nosite zajednički.«*

⁵⁵ Sabere se oko 1000 novih dinara.

* Paní nevěsto a pane ženichu,
váš panenský stav se přelomil, musíte se tomu poddati
a věneček a kytičku nám odevzdati.
Nemyslete si, děti drahý,
že stav manželský je zahrada růžová,
to je cestička trnová.

Pánbů měl syna jediného a to ukřižovaného.
Nemoh se svojí lehkou smrtí zemřítí,
musel na sobě ještě těžší kříž nosití.
Tak já vám přeju, abyste šťastni byli
a ten kříž abyste spolu snášeli.

Nakon toga skida mladencima djevičanske ukrase, stavlja ih u zdjelu i nevjesti veže maramu. Pri skidanju vjenčića svirači sviraju, eventualno i pjevaju, »V širém poli hruška stojí...« i »Sivá holuběnko, kdes byla...«. Kad se marama sveže, kuma poljubi nevjestu, stavi u zdjelu novac i pleše s nevjestom. Svirajući sviraju, a gosti pjevaju:

Već je to napravljeno, već je gotovo,
nekoliko jaja na tavicu, malo masla k tome,
Već, već, već Pepek (ime ženika) je muž,
a Mařenka (ime nevjeste) njegova žena, već je »u marami«.*

(2. varijanta: »prekriva ga perinama« i dodaje se »da joj se ne bi smrznuo«.)

Ili:

Tu ga imaš, moja djevo, tu ga imaš,
gle zeleni vjenčić,
lijepi bijeli rubac,
Tu ti je, moja djevo,
tu ti je, gle!**

Nakon nekoliko taktova pristupa nevjesti druga kuma (zdjelu predaje kumi koja je skidala vjenčić), razvezuje joj maramu i veže nevjesti maramu koju joj je namijenila za poklon. Ljubi je, stavlja novac u zdjelu i pleše s nevjestom. Zatim kumu zamjenjuju roditelji, kumovi, djeveruše, djeveri i ostali gosti. Svi daju novac u zdjelu (najveći novčani dar daju kumovi, do 100 novih dinara, ostali po 10 do 50 novih dinara) a žene još i maramu (nevjesti se skupi 40—50 marama). Posljednji s nevjestom pleše mladoženja.

Nakon plesa pripremaju se mladenci na odlazak u mladoženjinu kuću, kamo su već u međuvremenu otišli roditelji da se pripreme za snahin dolazak.⁵⁶ Nevjesta se presvlači u prazničku odjeću, oprašta se s roditeljima (svirači sviraju »Už strojeje koně vraný, vokovanej vŭz, poč, sedni, má milá, pojedem už; nepudu, až zejtra ráno, vopatruj nás Pánbŭ, má drahá mámo...«) i u pratnji nekih gostiju i svirača odlazi se k mladoženji. Na rastanku nevjeste s rodnim domom pjeva se pjesma »Loučení, loučení...« ili »Nastokrát

* Už je to udělaný, už je to hotový,
pár vajíček na rendlíček, kousek másla do toho.
Už, už, už, Pepíček je muž,
a Mařenka jeho žena, vona už je vočepená

** Tu ho máš, má panenka, tu ho máš,
hleď zelený věneček,
pěknej bílej šáteček.
Tu ho máš, má panenka,
tu ho máš, hleď!

⁵⁶ Nekada odvođe nevjestu tek treći dan izjutra. Ako se cijela svadba odvija kod nevjeste, ona odlazi tek posljednjeg dana svadbe. Kad se mladoženja priženuje, on moli za prijem nevjestine roditelje. Prvog dana svadbe odvođe ga djeveruše kući na spavanje. (H. Laušmanová, cit. djelo).

děkuju svý zlatý matičce...«. Kako se povorka bliži ženikovoj kući, svirači sviraju »Panímámo zlatá, votveřte nám vrata...«. Na pragu pozdravljaju mladence roditelji, nevjesta klekne i molí da je prime: »Maminko, tatínku, přimíte mě pod váš krov jako svý vlastní dítě!« (»Majčice, oče, primíte me pod váš krov kao svoje vlastito dijete!«) »Přijmem tě, jen buď dobrá!« (Primam te, samo budi dobra!) — odgovara mladoženjina majka, cjelivá nevjestu (koja joj ljubi ruku) i oboje blagoslivlja. Za nevjestu je pripremljena iza vrata metla, koju mora spaziti, uzeti u ruku i zamesti da pokaže kako će od nje biti dobra gazdarica. Nevjesta donosi darove mladoženjinoj obitelji. Ti su darovi otprilike jednako vrijedni kao darovi koje je dobila njezina obitelj prilikom prosidbe. Na kraju drugog dana mladenci plešu nekoliko plesova i idu spavati.

Treći i četvrti dan svadbuje se kod mladoženje. Brigu o jelu i svatovima preuzima mladoženjina obitelj. Poslužena jela jednaka su kao prethodnih dana kod nevjeste. Tijekom dana opet dolaze maškare (npr. s igrokazom s »laufrom« — glasnikom — koji nespretnim stihovima kritički šiba pojedine stanovnike Ivanova Sela). Mladoženja i mlada prvi put istupaju kao muž i žena, bez znakova predbračnog statusa i predvode razne radove: metenje, rezanje drva i sl. Zabava se raspojasava i među svatovima se pojavljuje figura »pančete«. ⁵⁷ Vrhunac četvrtog dana je »strojení kužele« (»kićenje preslice«) i povorka maškara. Običaj »strojení kužele« nije zabilježen ni u jednom drugom češkom naselju u Slavoniji. Starija češka etnografska literatura poznaje taj običaj iz sjeveroistočne i istočne Češke. Udate žene davale su ondje nevjestama na dar lan, a na preslicu, koju bi omotale tim lanom, objesile bi svilene marama, ručnike i trake. No iz Ivanova Sela nema vijesti o tome da bi se ovdje održavala ta izvorna forma »strojení kužele« (iako znamo da se ovdje uzgajao lan dulje nego u svim ostalim češkim naseljima u daruvarskom kraju). Sada se pod »strojení kužele« razumijeva navlačenje i vezanje šarenih marama (što je dobila nevjesta prilikom skidanja vijenca) i ručnika (što tvore nejestin miraz) na štap i palice ukrašene vrpčama, koje nose udate žene na čelu povorke maškara.

U središtu pažnje je maskirana svadba s čaušem, koji umjesto dvobojne vrpce ima slamnati povež. Slamom je ukrašen i šešir. Nevjestu predstavlja visoki muškarac, koji šepa i ima veliki trbuh. I nevjesta ima slamnati šeširić, u ruci uvelu kiticu i umotano dijete — lutku. U mladoženju je prerušena mala žena. Pod nosom su joj nalijepljeni ili nacrtani dugi, zavinuti brkovi, a na glavi šešir. Od ostalih maski ističu se »laufr« (muškarac odjeven u preokrenut kožuh s krasnim ovčjim rogovima na glavi), fotograf, liječnik, Cigani, dimnjačari, medvjedi, dječje maškare, lascivne maškare (s naglašenim falusom) i sl. U povorci se nosi figura »pančete«. Putem se maškare zaustavljaju u gostionici gdje se pleše kao na pravoj svadbi, zatim idu mladoženji. Maškare mole pristup, a maškarska nevjesta molí da bude primljena. Kuharice izbacuju maškare: »Běžte, vodkať ste přišli! My takovou nevčestu ne-

⁵⁷ Drvena figurica s naglašenim falusom, lokalne, hrvatske provincijencije (Grubišno Polje).

chceme, my už nevčstu máme!» («Bježite odakle ste došli! Mi takvu nevjestu nećemo, mi već imamo nevjestu!») Napokon ih ipak puštaju unutra. Žene predaju nevjesti preslicu, maškare plešu na dvorištu i izvode razne lascivne scene.

Povorkom maškara, pečenjem ovna, plesom, jelom i pićem svadba svršava. Ostane li još uvijek jela i pića, nastavlja se i dalje. U tom su slučaju idući dani svadbenog veselja bez običaja i obreda i pomalo nastupa prijelaz na radne dane. Tjedan dana nakon svadbe slavi se kod nevjestinih roditelja »dobrá vůle« («dobra volja»).⁵⁸ Na proslavu dolaze mladenci s najbližom mladoženjinom obitelji. U prošlosti je to bio prvi nevjestin posjet roditeljima nakon svadbe. Do tada nije smjela posjetiti rodni dom. Ako bi ipak došla, govorilo se da joj se u novom domu ne sviđa i da se išla kući žaliti.

Ivanoselska svadba je najsačuvanija češka svadba koju smo zabilježili kod jugoslavenskih Čeha. U njoj nalazimo elemente zapadnočeške i sjeveroistočne češke svadbe, što odgovara regionalnom podrijetlu prvih kolonista. Međutim, ivanoselska svadba nije puka kontaminacija regionalnih varijanata, nego svadbena cjelina što su je stvorili doseljenici u drukčijem etničkom prostoru. Svadbe u ostalim češkim selima bile su jednostavnije i kraće.⁵⁹ Ipak, mnoge su pratili običaji koji zaslužuju pažnju etnologa. Neki od njih zabilježeni su i kod domaćeg stanovništva. Univerzalnost tih običaja proizlazi velikim dijelom iz njihove starine. Etničku specifičnost daje im oblik i uvrštenost u cjelovit svatovski ceremonijal.

(Svatbení věnec) Svadbeni kolač

Među uobičajene znakove svadbe slavonskih Čeha ubrajao se ili se još uvijek ubraja svadbeni kolač (věnec). Spomenula sam svatovske kolače koji su se pripremali u nevjestinoj i mladoženjinoj kući. Uvijek su ih pekli više da bi dostajalo za »výslužku« svim prisutnim uzvanicima. Među njima posebno mjesto zauzimao je (veličinom, ukrasom, značenjem) »věnec« koji je još neposredno prije posljednjeg rata u Končanici, Brestovcu i Dežanovcu pekla nevjestina kuma. Kumin »věnec« bio je velikih razmjera; nije ni stao u otvor krušne peći. Imao je tri sloja; donji sloj je bio pleten od četiri prama, srednji od tri, a gornji od dva. U nj su bili zataknuti drveni štapići, na koje su kuharice nabadale od tijesta oblikovane figurice djece i male pečene kuglice pošećerene ili zamotane u staniol. Cijela gornja ploha bila je ukrašena ružmarinovim grančicama i vrpčama. Kad su na dan svadbe došli po kumu, vjenac je nosio čauš na glavi ili ga je vozila kuma na kolima. Za cijelo vrijeme svatovske gozbe stajao je pred mladencima na stolu. Danas svadbene vijence sve više zamjenjuju torte.

⁵⁸ Negdje su i drugi nazivi: popravky, hrách.

⁵⁹ Trajanje ivanoselske svadbe bilo je najvjerojatnije pod lokalnim utjecajem; iz daruvarskog kraja imamo podatke da su Srbi i Hrvati držali svadbe i po cijeli tjedan.

Zatvorena vrata nevjestina doma

Vrata su se zatvarala i još se uvijek zatvaraju.

1) pri dolasku ženika⁶⁰

Domaćini se pretvaraju da ne znaju zašto dolazi povorka. Na kucanje i lupanje odgovaraju da, a) imaju mnogo posla, b) ne trebaju nikakve pomoć-nike jer su pospremili kuću, ovršili žito i sl. Na pitanje zašto dolaze, čauš objašnjava da a) idu po nevjestu, b) po velebnu svetinju, c) traže izgublenu golubicu.

2) pri dolasku s crkvenog vjenčanja

Svadbena povorka traži pristup. Na pitanje što hoće, čauš odgovara da a) vode nevjestu, izgublenu ovcu, blago, družinu, b) traže posao, prenoćište. Domaćini ih puštaju tek kad čauš (ili ženik) pravilno odgovori da donse! »Stav manželský, velebnou svátost!« (brak, veliku svetinju). Ova dva običaja, znatno pojednostavljena, još se uvijek drže u nekim selima daruvarskog, bje-lovarskog i požeškog kraja.

Otkup nevjeste⁶¹

Pri dolasku u kuću čauš moli nevjestine roditelje i žene u kući nevjestu za ženika. Oni najprije odbijaju da mu je daju. Tek kad prinese a) tanjur sa slatkišima, b) svatovski kolač (»Pantáto a panímámo, kdybyste mi tu vaši ceru dali za tento boží dar« — »gospodine oče, gospođo majko, da li biste mi dali vašu kcer za taj božji dar?«), oni je privode. Taj običaj, zapisan u međuratnom razdoblju u Slavoniji, više se ne održava.

Lažna mlada⁶²

Ženiku umjesto prave nevjeste nude lažnu a) prilikom dolaska u nevjestinu kuću, b) prilikom skidanja vjenčica, c) kao nevjestu maškara. Kod slavonskih Čeha još se uvijek nailazi na sve tri varijante lažne nevjeste. U varijanti a) bila je proširena na lažnog mladoženju (Končanica), koji se nameće nevjesti umjesto pravog ženika.

Skidanje vijenca, skidanje vela

U mnogim selima sačuvao se stari naziv »čepení«, izveden od »čepce« (kapa), koju je kuma stavljala nevjesti na glavu kad joj je skidala vijenac.

⁶⁰ E. Schneeweis, cit. djelo, str. 66, 71.

J. Pipek, *Slawische Brautwerbungs- und Hochzeitsgebräuche*, Stuttgart 1914, str. 127.

⁶¹ J. Pipek, cit. djelo, str. 128.

⁶² E. Schneeweis, cit. djelo.

Premda slavonske Čehinje većinom nisu nosile kape jer je oznaka udate žene u njih bila marama, ta se oznaka održala u mnogim mjestima u običaju koji je simbol prijelaza nevjeste u stanje udate žene (Brestovac, Trojeglava, Kaptol). U nizu sela bilo je »čepení« zamijenjeno izrazom »sundávání věnečku« ili »sundávání šlajeru« (»skidanje vjenčiča« ili »skidanje vela«). Prvotno je »čepit« (postupak stavljanja kape nevjesti) bila stvar isključivo udatih žena (Dežanovac, Lipovac prije drugoga svjetskog rata), koje su tim činom primale nevjestu u svoj krug. Sada se to odigrava pred očima svih svatova.

(»Zatahování«) Zaustavljanje svadbene povorke

Spomenula sam pri ivanoselskoj svadbi običaj postavljanja prepreka svatovskoj povorci, koji je poznat s češkog tla pod raznim nazivima. U nekim selima u daruvarskom kraju održavao se prije drugoga svjetskog rata stariji oblik toga običaja. Radilo se o nekim određenim konvencijama društvenog ponašanja seoskog življa. Kad se nevjesta udavala u drugo selo, žene iz njezina sela zaustavljale su svatovsku povorku, a žene s mladoženjine strane morale su od njih otkupiti nevjestu (Dežanovac). Danas se svatovska povorka zadržava kad se vraća kući iz crkve. U nekim selima originalni lanac ili uža zamijenjeni su »krijesom« koji se pali s obje strana puta kojim prolazi povorka (Veliki Zdenci, Končanica, Ivanovo Selo).

(»Stínání kohouta«) Klanje pijevca⁴⁵

To je stari običaj koji prati veselje posljednjeg dana češke svadbe. Zabilježen je u Dežanovcu i u Gornjem Daruvaru iz vremena oko prvoga svjetskog rata.⁴⁵ Na dan kad su išle maškare, vodila je mladež pijevca na užetu na određeno mjesto, gdje mu se sudilo (budio je djevojke kukurijekanjem, slabo se brinuo za kokoši i na kraju bi mu odsjekli glavu cijepom).

»Zavádění dámy«

Pod tim nazivom sačuvao se u Končanici i Brestovcu stari svatovski ples, poznat iz češke literature pod imenom »kotek«⁴⁶. Njime još i danas

⁴⁵ E. Schneeweis, cit. djelo, str. 69.

⁴⁶ Pojavljuje se u srednjoevropskom materijalu o svadbama i proštenjima.

⁴⁵ U Mašinu Brdu, češkom selu u Bosni, taj smo običaj zapisali na proštenju; još se uvijek održava.

⁴⁶ Kada se zabava približava kraju, prihvate se svatovi za ruke; predvođeni nekim od mladića provlače se među stolovima poput zmije, zatim kroz druge prostorije i na kraju izađu na ulicu. Još nekoliko puta zaokrenu i zatim se razidu kućama.

IVA HEROLDOVA

svršavaju sve brestovske i končaničke svadbe. »Zavádění dámy« kulminira i svim svadbama povratnika koji žive u Mišovicama u južnoj Moravskoj, gdje se naselila većina bivših stanovnika Končanice i Brestovca.

Premda se još uvijek održavaju staročeske svadbe, njihov je tok u današnje vrijeme uvelike ujednačen. O organizatorima svadbe (»družba«) i o etničkom osjećaju roditelja znatno ovisi kakav će tok imati svatovsko veselje. Usmjerivač je i današnja norma sačuvanih običaja u pojedinom selu. Ipak, općenito, možemo reći da se svadbeni govori i čestitke skraćuju, (ako se još uopće održavaju), a gubi se i većina onih običaja pri svatovskoj gozbi, koji su bili povezani s ubiranjem novca. Ostaje skidanje vjenčića (jedino se pritom dopušta ubiranje novca), maškare, svatovske pjesme uz određen obred i neki običaji koji se drže tradicijom (kolijevka, kićenje preslice itd.).

U končaničkoj svadbi došlo je u današnje vrijeme do spajanja raznih svatovskih funkcija. Čauš — »družba« (u tradicionalnoj češkoj svadbi to je bio oženjen čovjek) i djever — »mládenec« (neoženjen, mladoženjin vršnjak, obično njegov prijatelj) zamijenjeni su kumovima — »kumy« (vode nevjestu na crkveno vjenčanje, jedan od njih je svjedok), neoženjenim mladoženjinim prijateljima. Funkcija djeveruša (neudate nevjestine prijateljice) spojila se s funkcijom kume (starija udata žena, obično nevjestina krsna kuma). Umjesto njih nastupaju danas kume — »kumy«, neudate nevjestine prijateljice, koje su partnerice kumova. Kume donose nevjesti torte (mjesto prijašnjeg svatovskog vijenca koji je donosila kuma), vode mladoženju na crkveno vjenčanje, jedna od njih je svjedokinja pri civilnom vjenčanju, o ponoći skida nevjesti vjenčić s velom i veže joj maramu (neudata!). Iz svadbe su nestali svadbeni govori, od nazdravica preostao je poneki torzo što ga recitiraju djeca — djeveruše (nestajanje prvotnog značenja, što je pojava i inače poznata u običajima). Od svih običaja ostalo je pletenje vjenčića, zatvaranje vrata, skidanje vjenčića, lažna nevjestina, pjesme i svatovski ples.

Akulturacija je obostran proces, pri kojem ne samo kraj u koji su se naselili utječe na doseljenike, nego i doseljenici utječu na način života i kulturu domaćeg stanovništva. Prihvaćanje svatovskih običaja od čeških doseljenika zabilježili su kolege iz Instituta za narodnu umjetnost iz Zagreba, koji su istodobno sa mnom istraživali u daruvarskom, bjelovarskom i požeškom kraju. O najkarakterističnijem običaju što se održava na svadbi slavonskih Čeha, tzv. skidanju vijenca, što su ga našli u hrvatskim i srpskim selima u daruvarskom kraju Ivan Ivančan i Josip Miličević zabilježili su: »Pleše se u svadbi. Sada kada daruju mladu u pola noći skida se vijenac i pleše se s mladom. Svaki koji s njom pleše podijeli joj dar ili u novcu ili nikim drugim stvarima. Valcer, lagani valcer.

To je došlo sa Čehima. Prije toga nije bilo. U Češkim selima ima i posebna pjesma kod toga:

Věnc ti sundáme
šátek ti dáme

(Vijenac ti skidamo
rubac ti dajemo)

To se zove Čepení nevěsty.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

To je običaj dok su žene još nosile kapicu zvanu »čepec«. (Ivo Franić, rođ. 1906, Brestovac — I. Ivančan, 1965. godine).⁶⁷

»Po češkom običaju igra po redu s kumom i drugima. To nije kod nas. Česi, oni kad skidaju vijenac, znate, onda ona ide igrati, na primjer tamo kad sjedi kuma, kuma sjedi i drži tanjir. Vi uplatite i idete po nju. Ja otmem od vas. Vi ste uplatili, vi se okrenite, a ja uskočim. Ona pak otme od mene. Tako dugo dok đuvegija ne otkupi. Kad đuvegija otkupi, kad dođe, onda više nema. Onda je gotovo. Skine se vijenac i vrgne rubac na glavu. To kod Srba nije bilo«. (Vaso Krajnović, rođ. 1895., Trojeglava — I. Ivančan godine 1965).⁶⁸

»A da kad se šlajer skidalo u svatovima, svirala se jedna pjesma, na primjer i to je bila polka. Plesali su onda redom kao i danas što je to. Najprije pleso je kum s njome, je li, darovao je na šlajer i pleso je prvi kum, iza njega su se vatili svi ostali svatovi. Darovali su i proplesali sa mladom. Da tako je to bilo. Zadnji je pleso, kad već nikoga nije bilo, onda ju je poveo njezin suprug. Mladu ju je uza da pleše i tako su onda pobjegli. Kao i danas.

A nije bilo u staro doba ovako. U staro doba nije bilo ni šlajera, samo vijenci. Djevojke su imale samo vijenac. Ne, nije se s mladenkom plesalo na šlajer kao danas. Sad ne znam, ja vam ne mogu reći jesu li to Česi ovdje uveli, ali u češkoj svadbi to isto ima. Pa mi tu imamo skoro potpuno sve običaje jednako«. (Savka Sarić, rođ. 1912, Veliki Zdenci — I. Ivančan, 1965).⁶⁹

»Nakon toga mladenka sjedne nasred kuće i kuma joj skine vijenac sa glave te ga stavi na jedan tanjur. Mladenka ustane, kuma sjedne na tu stolicu i drži tanjur s vijencem, a svirači zasviraju te mladenka počne plesati. Svi koji plešu s mladenkom stave novac na tanjur s vijencem«. (Prema navodima Stjepana Horvata, rođ. 1912, Ljubice Horvat, 1908, Milke Kojić, rođ. 1893, Hercegovac — J. Milićević, god. 1966—1967).⁷⁰

»Kod mladoženjine kuće nastavljaју veselje a u ponoći mladoj skinu vijenac i darivaju je 'na vijenac'. Jedna djevojka je tom prilikom dobila 2800 novih dinara, u novcu a uz to veliku vrijednost u robi posteljini, 32 ručnika, nekoliko kompleta posuda itd.« (Marija Čop, rođ. 1892, Uljanik — J. Milićević, god. 1967).⁷¹

»Srbi su od Čeha uzeli skidanje vijenca pred polazak na spavanje, a skidaju i djeveruše i rodbina. Tom prilikom govore da treba znati da prelazi u drugi, bračni život i da treba da poštuje kuću gdje je došla, da od toga časa zna da nije djevojka. Vijenac skinu rukama i predaju njoj, ona ga spremi uz odjeću s vjenčanja i šlajer«. (Sava Latinović, rođ. 1910, Šibovac — J. Milićević, 1967).⁷²

⁶⁷ Ivan Ivančan, **Folklor okolice Daruvara i Bjelovara**, 1965, rkp. Institut za narodnu umjetnost, str. 30.

⁶⁸ I. Ivančan, cit. djelo, str. 75—76.

⁶⁹ I. Ivančan, cit. djelo, str. 90.

⁷⁰ J. Milićević, cit. djelo, str. 65.

⁷¹ J. Milićević, cit. djelo, str. 18.

⁷² J. Milićević, cit. djelo, str. 163.

U terenskim zapisima J. Milićevića zainteresirala me pjesma koju navodi u opisu svadbe iz Uljanika. Nakon roditeljskog blagoslova, a prije odlaska u crkvu, svirači sviraju, a prisutni pjevaju:

Rastanak, rastanak
 Al' je to teška vijest
 kad se mora odlaziti,
 oca, majku ostaviti.⁷³

(Kako je to teška stvar,
 kad se mora rastajati,
 kad se mora rastajati,
 ćerka s majčicom.)⁷⁴

Usporedimo taj tekst s tekstem pjesme koja se pjevala u istoj prilici na češkim svadbama u daruvarskom kraju, a poznata je s češkog terena još od početka 19. stoljeća:

Loučení, loučení,
 jaká to těžká věc,
 dyž se musí rozloučiti
 a od sebe odejíti
 matiška s ceruškou.

Milićević se u svojoj građi ne bavi pitanjem porijekla zapisanih pjesama. Ne poznajem hrvatski i srpski materijal toliko (ne poznajem ni melodiju pjesme koju je zapisao Milićević) da bih mogla zaključiti o eventualnom preuzimanju češke svatovske pjesme u repertoar domaćeg stanovništva. Više mi je bilo stalo do toga da upozorim (tek usput) na podudarnost tekstova zapisanih pjesama.

Navedeni opisi čeških svadbi tiču se onih slučajeva kad su i zaručnik i zaručnica bili (ili jesu) Češi. Drukčiji tok imale su svadbe ako se radilo o mješovitim brakovima. No i u takvim svadbama zapažaju se promjene ako se zaručnici izjasne svaki za svoju narodnost, karakter svatovskog veselja danas određuje a) narodnost nevjeste (ako je nevjesta Čehinja, svadba se drži po češkom, a ako je Hrvatica po hrvatskom običaju), b) narodnost obaju zaručnika (budući da se svadba održava u objema kućama, obje se obitelji dogovore da će se kod mladoženje poštovati njegova narodnost, a u nevjeste njezina), c) narodnost domaćeg stanovništva (hrvatska ili srpska u onim slučajevima kad češki partner ne inzistira na tome da se poštuje njegova narodnost).

Kao primjer druge varijante, gdje do dogovora prethodno, doduše, nije bilo došlo, ali ga je iznudio tok priprema svatovskog veselja, navodim češko-hrvatsku svadbu održanu 1970. u okolini Nove Gradiške. Mladoženja je bio iz Starog Petrova Sela, a nevjesta Hrvatica iz susjednog sela Štivice. Počelo

⁷³ J. Milićević, cit. djelo, str. 17.

⁷⁴ J. Milićević, cit. djelo, str. 200.

je time što je nevjesta htjela da mladoženja i »kumovi« budu na svadbi opasani »ručnicima«, kako je to običaj na svadbama domaćeg stonovništva. Mladoženjina majka o tome kaže: »Mi nismo htjeli da to stavljaju, ali je ona (nevjesta) počela plakati što će tome reći u Štivicu. Sin je rekao: 'A kamo da taj ručnik stavim? Nemam takav džep da ga uguram u nj!' 'Ali ne u džep, to moraš imati preko ramena', rekla je nevjesta. Tako sam i ja molila: 'Ma ostavite te ručnike, samo da kod nje kod kuće ne bude zla!' Skidanje kapice bilo je na našu, po češki. Oni su htjeli da bude po hrvatsku, ali mi ne. Je li nekakva razlika? Jest, i to velika. Ona je htjela da odmah poslije ponoći ode spavati. Ali mi nismo dali. Neka je na nogama, kako to u nas rade, neka se zabavlja! Tako je morala ostati do jutra, i tek su onda išli spavati. A kad je došla k nama, htjela je da joj daju dijete, dječaka, na krilo. Mi ni jednog nismo imali na svadbi, samo takvu veliku curicu, ali ona je htjela dječaka da bude⁷⁵ sretna. A kad je došla k nama (primanje u mladoženjinu kuću), na pragu je zapalila svijeću, u ruci je imala jabuku, a u nju zabodene dinare. Jabuku je bacila preda se među mlade, i koja je od neudatih najprije uhvati, također će biti sretna...«*

Treća varijanta danas je obična u onim selima gdje Česi tvore manjinu, gdje nema čeških škola, gdje je hrvatski ili srpski postao govornim jezikom, a češki se povukao, gdje se češki osjećaj gubi. Kultura i način života domaćeg stanovništva prodrli su u svakodnevni život čeških stanovnika toliko da se i svadbe održavaju po hrvatskim, odnosno srpskim običajima.

Smrt, pogreb

U slavonskih Čeha zapisali smo i nekoliko običaja i vjerovanja u vezi sa smrću i pogrebom, ali znatno manje nego što J. Milićević navodi u svojoj građi iz daruvarskog kraja u vezi s hrvatskim i srpskim stanovništvom. A i oni koje smo zabilježili opće su poznati običaji i vjerovanja, kako u Čeha,

⁷⁵ J. Milićević, cit. djelo, str. 86.
E. Schneeweis, cit. djelo, str. 76.

* »My sme nechtěli, aby to dávala, ale vona (= nevěsta) začela plakat, co tomu řeknou ve Štivicu. Syn povídal: »Kampak já ten ručník dám? Nemám takovou kapsu, abych ho strčil do kapsy!« »Ma ně, do kapsy, musíš ho mít přes rameno«, povídá nevěsta. Tak sem pak i já prosila: »Ma, nechte, ty ručníky, jen aby vona neměla doma zle!« Sundávání čepečku bylo po našem, po česku. Voni chtěli, aby bylo po chorvatsku, ale my ne. Jestli je nějaká rozlika? Pa je a veliká. Vona chtěla, aby mohla jít hned po půlnoci do komůrky spát. Ale my nedali, ať je na nohou, jak to u nás dělají, ať se baví! Tak musela bejt až do rána a pak šli teprve spát. A dyž přišla k nám, tak chtěla, ať jí daj dítě, chlapce, do klína. My smě žádný neměli na svatbě, jen takovou velkou holčičku, tak sme jí dali neveste do klína, ale vona chtěla chlapce, aby měla štěstí. A když přišla k nám (prijimani do ženichova domu), tak na práhu zapálila svíci a v ruce míle jabko a v něm zatknuty dináry. Jabko hodila pak před sebe mezi ty mladý a kerá z těch svobodnejch ho nejdřív chytí, žc my bude šťastna...«.

tako i u Hrvata i Srba (zaustavljanje satova, zastiranje ili obrtanje zrcala, polaganje svetih sličica, krunica, eventualno dinara,⁷⁶ u lijes).

Pažnju ipak zaslužuju neki društveni običaji o kojima imamo vijesti s početka našeg stoljeća, a koje smo i mi zapisali na terenu.

U kuću žalosti dolaze svaku večer rođaci, susjedi i prijatelji da posjede s mrtvim i rastanu se s njim. (U nekim naseljima taj se običaj napušta). Do ponoći se kod mrtvacu moli; zatim se žene sjećaju mrtvacu ozbiljno i veselo, dok muškarci obično kartaju u pokrajnjoj sobi da im brže prođe vrijeme. Domaćini nude posjetiteljima crnu kavu, »smažinky« (vrsta krafni) i rakiju.

Karakteristična crta čeških pogreba u daruvarskom kraju je limena glazba. U starije doba pratila je sprovode imućnijih Čeha ili mladića i djevojaka. Danas je limena glazba sastavni dio pogreba svakog daruvarskog Čeha. Pogrebi s limenom glazbom svidjeli su se Hrvatima, koji su još prije drugoga svjetskog rata pozivali češke glazbenike na svoje sprovode. Putem na groblje sviraju se uobičajene nabožne pjesme (od čeških narodnih pjesama npr. »Až se začne suchá lipka u Nymburka zelenat...«). Pri spuštanju lijesa u grob glazba najčešće svira »Hřbitove, hřbitove, zahrado zelená...«, »Kde domov můj« (češka narodna himna) i »Spi, Havlíčku, v svém hrobečku...⁷⁷ Na hrvatskim pogrebima sviraju se te iste pjesme! Na pogrebu momaka i djevojaka često se svira pjesma »Byla noc, krásná májová...«. Na povratku s groblja glazba svira i koračnice.

Česi iskazuju štovanje mrtvom, te suseljanina i zemljaka sprovodi ne samo selo iz kojega potječe nego i žitelji iz okolice. To spominje i M. Ettinger, koji nam je sačuvao dva opisa čeških pogreba, jedan iz 1901. godine, a drugi iz 1966.

»Naše karmine i u njih su u običaju. Već nekoliko sati prije ukopa sakupljaju se u kući mrtvikovoj susjedi, a ponajprije tzv. »spivaci«, koji će odmah nad lijesom pokojnikovim po malo pijuckajući mrtvacu opjevati. U to bi se vrijeme i drugim sakupljenim u dvorištu podavala flaša s »kožaljkom« (rakijom), koja bi se onda redala od usta do usta. A ukućanka ima brižno paziti, da ne bi kog pridošlicu mimoišla flaša. Kad bi svećenik došao, i dok bi se oblačio, spomenuti »spivaci« pjesmom bi se od pokojnika oprastali, kako je negdje i u nas običaj poslije ukopa. Kad bi svećenik počeo pjevati, stali bi muškarci pred lijesom, a ženske otraga, a pjevači kraj svećenika, te mu odgovarali. Za vrijeme samog sprovoda, kad svećenik otpjeva koju strofu psalma miserere ponavljaju tu strofu pjevajući spomenuti »spivaci« u češkom jeziku. Dakako, da je to većinom loše pjevanje, jer su im grla ohrapavila od pića, pa na koncu, kad već mrtvacu ukapaju, teško im ide. Poslije ukopa opet se u kući mrtvikovoj sakupljaju, tu se nose pune košare kolača, koji se rakijom zalijevaju. Opazit je uopće kod naših Čeha, da svojim seljanima idu

⁷⁶ Mrtvom se stavlja novac u lijes da bi otkupio mjesto na groblju.

⁷⁷ Češka rodoljubna pjesma, prva polovica 19. stoljeća.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

rado i u velikom broju na sprovod. Ako je odličniji koji umro, tad mu mora biti sprovod uz pratnju glasbe« (1901).⁷⁸

»Naši doseljenici Česi osobiti pijetet gajili su prema svojim pokojnicima. Kad bi koji umro, išlo bi mu na sprovod mnogo svijeta, a uglednijem i cijelo selo. Na dan pokopa sakupilo se mnogo svijeta oko pokojnikove kuće. Tada bi limena glazba ušla u sobu gdje je ležao pokojnik, a pjevači bi otpjevali oproštajnu pjesmu. Tada bi zašli u dvorište i nakon što je svećenik izmolio propisane molitve, pristupila bi četvorica jačih muževa, podigla u lijesu ležećeg pokojnika i ponijela prema izlazu. Na samome pragu kućnome čitavim lijesom učinjen je križ i zatim lijes sa pokojnikom iznijet u dvorište. U sprovodu išla bi najprije djeca, zatim muškarci, a pred samim svećenikom pet do šest pjevača, sve već vremesnijih ljudi. Vođa njihov nosio sobom u velikim koricama rukom pisani tekst pjesama koje će se pjevati. I kad bi svećenik otpjevao kiticu iz psalma: »Smiluj mi se, Bože moj« — odmah za njime isto pjevali. Zatim kada bi kod groba svećenik svršio obred, pojedini bi, bacajući grude zemlje u otvoren grob, šaptali na češkom: Lahka mu bila ova zemlja. Grobove bi održali u najvećem redu, sadeć na njima cvijeće. Imućniji bi kupovali spomenike od kamena, na kojim bi bilo upisano ime i prezime, zatim datum rođenja i smrti, a na podnožju uklesan bi bio na češkom jeziku napis: 'Pokoj vječni daruj mu, Gospodine'. Preko godine često bi pohađali grobove svojih milih i dragih«. (1966).⁷⁹

Kad umre mlad, neoženjen čovjek, priprema mu se pogreb kao svadba. Ako je to djevojka, na čelu ide djever, a ako je mladić, povorku vodi crna djeveruša. Oboje drže u rukama slomljenu svijeću. Slijedi nekoliko parova djeveruša i djevera. Mrtvom se pletu i svadbeni vijenci, koji se bacaju u grob. Nakon sprovoda mladi odlaze na ples u gostionicu, kao na pravoj svadbi. (Taj se običaj još uvijek održava u nekim selima daruvarskog kraja). Ipak zabava ne traje dugo, svega dva do tri sata, na njoj se ne pjeva, samo svira muzika. Poslije sprovoda održava se žalobna gozba (»karmina«, »gozba«, »večera«). Prije drugoga svjetskog rata bio je običaj ići u gostionicu »zapiti kožu mrtvac«. Taj je običaj iščezao kao nedostojan žalobnog obreda.

Paralelno s elementima integracije u okviru ekonomsko-društvene strukture SFRJ sačuvala je obitelj slavonskih Čeha (osobito ondje gdje Česi tvore enklavu) neke posebnosti koje proizlaze iz njihova etničkog podrijetla. Na kulturnom planu većina tih posebnosti ovisi o tradicionalnoj narodnoj kulturi. To su prije svega običaji i proslave društvenog karaktera, kako obiteljske, tako i o godišnjacima, u čemu sudjeluje velik dio ili cijelo seosko stanovništvo. Kod njih se još i danas, premda prevladava bilingvizam u kojem dominantnu ulogu sve više igra hrvatski, očituje etnička specifičnost slavonskih Čeha.

⁷⁸ M. Etinger, cit. djelo, str. 48.

⁷⁹ M. Etinger, **Zapisci**, Arhiv INU u Zagrebu, str. 5.

PRILOG BROJ 1

Izabrane svatovske pjesme zapisane kod slavonskih Čeha kronološkim redom svatovskog ceremonijala:

PREDVEČERJE SVADBE PRI PLETENJU VJENČIĆA

1.

Vila vijenac milovanju
zeleni, ružmarinov,
vila, a kad je dovila,
sama za se mislila.

Mislila sam za sebe
da nećemo biti svoji,
mislila sam i mislim,
da te moram ostaviti.

Htjeli ste mi prirediti svadbu
a ja nisam htjela privoljeti,
a sada mi je pripremaju,
ružmarinom kite.

2.

Kupala se nevjestica u vodici studenoj,
dojahao k njoj dragi na bijelom lijepom konju.
Što tu radiš, nevjestice, u toj vodi studenoj,
vijem vijence ružmarina djeverima i čaušu.
Kome ćeš ga, nevjestice, kome ćeš ga darovati,
jedan tebi, drugi sebi, treći čaušu (da me vjerno ljubiš).
Što se ono, srce moje, u polju zeleni,
zeleni se, srce moje, moga oca grašak,
uzmi srp, ja ću košaru, idemo ga sjeći.
Napij mi, moja najdraža, konja vrana,
a ja ću požnjati, moja najdraža, zobi zrele.
U svom životu nisam konja držala, konja se bojim,
ali tebi, moj najdraži, konja ću pridržati.

3.

Gospo majko, što radite,
da preda mnom vrata zatvarate,
ja idem k vama, zaista,
da bih dobio vašu kćerku.

Gospa majka gleda s prozora,
bacila mi ključić u šešir,
tu imaš ključ, možeš ući,
možeš si polako otvoriti vrata.

Kad sam počeo otvarati,
čuo sam svoju dragu naricati,
zašto plačeš, naričeš,
kad me ovdje, moja draga, još imaš.

4.

U susjedâ na dvorištu,
rascvjetale se dvije ruže,

 Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

---

tamo utabao Pepek stazicu,
Nanyinka tuguje.

Ništa ne tuj, Nanyanko,
ne uzimaj to k srcu,
pogledaj svoj vjenčić,
kako je lijep zelen.

Pogledaj, pogledaj,
kako je lijep zelen
kako na njemu plamte cvjetovi,
već se mora skinuti.

Tko li će ga skinuti ako ne ja,
tko će mi za nj nešto dati,
preporučujem ga Gospodinu Bogu (preporučujem ga gospodinu
ocu) on će me za nj blagosloviti (neka mi za nj dade sina.)

1.

Vila včelec k milování
zelený, rozmarýnový,
vila a než dovila
sama sobě myslila.

Myslila sem tolik sobě,
že se nedostanem k sobě,
myslela sem a mýslím,
že tě opustit musím.

Chtěli ste mně svatbu strojit
a já sem nechtěla svolit.
A teđ mně ji strojejí,
rozmarýnu kytějí.

2.

Koupala se něvěstička v tej vodičce studený,
přijašil k ní její milý na pěkným bílým koni.
Co tu děláš, něvěstičko, v tej vodičce studený,
vižu vinky z rozmarýnky mládencům a družbovi.
Komu ty ho, něvěstičko, komu ty ho daruješ,
jeden tobě, druhý sobě, třetí pánu družbovi (že mě věrně miluješ).
Co se to tam, moje mé srděčko, mého otce hrách,
zelená se, moje mé srděčko, v poli zelená,
vem srpeček, já košíček, pudem ho sekat.
Napoj mě, má moje z nejmilejší, koně vranýho,
a já nažnu, moje z nejmilejší, ovsu zralýho.
Jakživa sem koně nedržela, koně se bojím,
ale tobě, ty můj z nejmilejší, koně podržím.

3.

Panímámo, co děláte,
že přede mnou dvírka zavírate,
já k vám du, vopravdu,
jestli já tu vaši ceru dostanu.

Panímáma z okna kouká,
hodila mně klíček do klobouka,
tu máš klíč, můžeš jít,
můžeš sobě polehounku otevřít.

Když sem počal otvíratí,
slyšel sem mou milou naříkati,
proč pláčeš, naříkáš,
dyž mě tady, moje milá, ještě máš.

4.

U susedů na dvoře,
rozkvetly tam dvě růže,
ušlapal tam Pepíček stezičku,
Nanyňka želí tize

Nic, Nanyňko, neželej,
nic si z toho nedělej,
podívej se na ten svůj věneček,
jak je pěkně zelenej.

Podívej se, podívej,
jak je pěkně zelenej,
jak na něm kvítka plápolají,
že už má bejt svedenej.

Kdo ho svede nežli já,
kdo mně za něj něco da,
poručím ho Pánu Bohu, (poručím ho pantátovi,
on mně za něj požehná, ať mně za něj syna dá).

SVADBENI DAN. PUT OD MLADOŽENJE K NEVJESTI.

Kroz Pemiđu dug je put, zasađen drvećem,
Sadila ga moja djeva kad je za mnom dolazila.

Sadila ga ružmarinom, lijepom bijelom djetelinom,
i sve to kroz našu ljubav; svoji nećemo biti.

Ja u vojsku, iz vojske kući, ti se još nisi udala,
koga si, moja najdraža, koga si čekala.

Čekala sam, moj Pepeku, čekala sam tebe,
da dođeš iz vojske, da budemo svoji.

Krz Pémii cesta dlouhá, stromkama je sázená,
sázela ji má panenka, dyž tam za mnou chodila.

Sázela ji rozmarýnkou, pěkným bílým jetelem,
a to všechno krz tu naši lásku, že mi svoji nebudem.

Já na vojnu, z vojny domu, ty ses eště nevđala,
na koho si, moje z nejmilejší, na koho si čekala.

Čekala sem, můj Pepičku, čekala sem na tebe,
až ty přideš z vojny do civilu, že my svoji budeme.

PRED NEVJESTINOM KUĆOM

Već ulazi muzika u dvorište
kamo da se sakrijem, majčice,
u kuću, u kuću, u kuću.

Ako si se htjela sakrivati,
nisi se smjela, moja kćeri,
obećati, obećati, obećati.

Nisam se obećala nego jednom, nego jednome,
moj je dragi došao na vranu konju
iznenada, iznenada, iznenada.

Spremajte, majčice, škrinju, ključ,
vaša kćerka, lijepa lutkica,
odlazi, odlazi, odlazi.

Už de ta muzika do dvoru,
kam se ja skovam, moje matičko,
do domu, do domu, do domu.

Dyž si ses ty chtěla skovávat,
neměla si ty, moje ceruško,
slibovat, slibovat, slibovat.

Ja sem neslibila jen jednu, jen jednu,
můj milej přijel na vraným koni
pojednou, pojednou, pojednou.

Chystejte, matičko, truhlu, klíč,
vaše ceruška, hezká panenka,
pude pryč, pude pryč, pude pryč.

DJEVERUŠE POZDRAVLJAJU MLADOŽENJU NA PRAGU

Dobar dan, mladoženjo, tu je vaša nevjesto,
šalje vam lijep darak, ja je služim,
maramicu i kiticu na bijelom tanjuriću,
da joj podate desnu ruku,
desnu ruku podate, župnik će to dokazati,
kad pred oltar kleknete, štolom će vam ruke svezati.

Dobrý den, pane ženichu, tady vaše nevěsto,
posílá vám pěkný dárek, já sem její služka,
šáteček a kytičku na bílým talířečku,
abyste ji dnešního dne podal pravou ručičku,
pravou ruku jí podal, pan falář to dokáže,
až k oltáři přikleknete, štolou vám ruce sváže.

PRIJE BLAGOSLOVA KOD NEVJESTE

Sunce zašlo za gore, svijetli jasno na zapad,
dočkala sam posljednji dan, više neću čekati.

Oca svoga, majčicu, danas moram ostaviti,
Gospodinu Bogu pred oltarom se obavezati.

Svu svjetsku raskoš i djevojačku slobodu,
koju sam voljela, više voljeti neću.

Idem u vrt, gdje su mirisni cvjetovi
koje je Isus Krist zalijevao svojom predragom krvlju.

Oni cvijeće trgaju na glavu mi stavljaju,
a kao znamen krune daju mi vjenčić.

Bogu se prepuštam a s vama tužno opraštam,
mojem ocu i majčici mnogo puta ruke ljubim.

Vi predragi i iskreni, vi predragi roditelji,
Nemojte nada mnom biti srca okorjela.

Padam vam pred noge, molim za blagoslov,
za vaše brižno odgajanje neka vam plati Gospodin Bog.

Moje iskrene drúge, otpratite me do crkve,
tamo ću ostaviti slobodu,

djevojaštvo danas zauvijek moram napustiti,
u božjem domu pred oltarom Bogu se obavezati.

Slunko zašlo za hory, svítí jasně k západu,
dočkala sem poslední den, víc ho čekat nebudu.

Otce svého, matičku, dnes musím opustiti,
Pánu Bohu před oltářem se zavázati.

Všecky rozkoše světský a panenskou svobodu,
kerou sem já milovala, víc milovat nebudu.

Teď puďu do zahrady, kde sou kvítka voňavý,
který Kristus Pán zalejval svoji předrahou krví.

Voni kvítí trhají na mou hlavu stavějí
a na znamení koruny věneček mně dávají.

Bohu se teď odevzdávám a s vámi smutně žehnám,
mému otci a matiče mnohokrát rucelíbám.

Vy rozmilý a upřímný, vy rozmilý rodiče,
jen nade mnou nemějte zatvrzelého srce.

Já k vašim nohám padám, o požehnání žádám,
za vaše věrné vychování zaplat vám to Pán Bůh sám.

Mě upřímné kamarádky doprovodě mě do chrámu,
tam já nechám svobodu,

stav panenský šak nadycky musím dnes opustiti
v domě božím před oltářem Bohu se zavázati.

PRI ODLASKU IZ KUĆE NA OPĆINU I U CRKVI

Rastanak, rastanak, kako je to teška stvar,
kad se moraju rastati i odvojiti
majčica i kći.

Ne žalostite se, majčice, što ću od vas otići,
jer ću do smrti
ostati vaša kći.

Ne plačem ja zato što od mene odlaziš,
nego mi se srce steže
kako će ti biti.

Kako bi mi i moglo biti nego dobro, moja majčice,
kad sam izabrala što sam sama htjela,
što je tražilo srce.

Loučení, loučení, jaká to těžká věc,
dyž se musí rozloučiti a od sebe odejít
matička s céruškou.

Nermuťte se, matičko, že já vod vás pryč pudu,
dyť já přece až do smrti
vaše céra budu

O to já nepláču, že ode mne pudeš,
ale to mé srce trápi,
jak se ti povede.

Jakpak by se mně vedlo, dobře, ma matičko,
dyť sem sobě vyvolila, co sem sama míti chtěla,
co žádalo srdéčko.

PUTEM

Trčíte, konjići, veselo, obijesno poskakujte,
a vi, muzikaši, lijepo nam zasvirajte,

trčíte, konjići, veselo, neka se draga nasmije,
da se sretno vratimo, vjerno nam poželite,

jučer mi je dala poljubac, danas desnu ruku,
gospodin župnik nas očekuje svaki tren.

Běšte, koničky vesele, bujně poskakujte,
a vy, páni muzikanti, pěkně nám zahrajte,

běžte, koničky, vesele, ať se milá zasměje,
bysme se šťastně vrátili, věrně nám vinšujte,

včeras mi dala hubičku, dneska už pravou ručičku,
pan faláf nás očekává každičkou chvíličku.

IVA HEROLDOVÁ

PUT IZ CRKVE

1.

Kroz Pemijsu put je svaki utaban,
kad bi momci smjeli i imali dopuštenje,
tamo je lijepa djevojka.

Ja na nju mislim, ali k njoj ne smijem,
ako mi dade Bog, ja ću do nje dospjeti,
ja ću s njom odspavati.

Do nje sam dospio, s njom odspavao,
ona rano ustala, vrata zatvorila
da tamo s njom ostanem.

Ja tu neću ostati, moram kući
konje upregnuti i odmarširati
preporučujem te Bogu.

2.

Pemijska crkvice, oko tebe crna šuma,
kad tamo pođem, sjećat ću se
što radi moj dragi danas.

A on ide, ide, ide na vranu konju,
veselo pjeva i pripasuje
na lijevi bok sablju.

Kad je sablju pripasao, na svoj dom je pogledao,
zaplakao, zažalio, zažalio
da je pod njim i konj riknuo.

1.

Krz Pémii cesta ušlapaná všecká,
dyby hoši směli, dovolení měli,
je tam holka hezká.

Já si na ní myslím, ale že k ní nesmím,
dá-li mně to Pánbů, já se k ní dostanu,
já se tam s ní vyspím.

Já sem se k ní dostal a s ní sem se vyspal,
vona ráno vstala, dveře zavírala,
abych tam s ní vostal.

Já tu nevostanu, já musím jít domu
koničky šírovat a pryč mašírovat
poroučím tě Bohu.

2.

Pémijáckej kosteličku, vokolo tě černej les,
až tamtudy pudu, zpomínat si budu,
co dělá můj milej dnes.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

A on jede, jede, jede na vraném koničku,
vesele si zpívá a sobě připíná
na levej bok šavličku.

Když šavličku sobě připal, na svůj dům se podíval,
zaplakal, zaželil, zaplakal, zaželil,
až pod ním zařičel kůň.

PRI DOLASKU KUČI

Lijepa hvala, oče, majko,
što ste davno željeli,
sad je svršeno,
svećenik nam je lijepo govorio,
štolom nam ruke povezao,
da bismo se vjerno ljubili,
to nam je naredio.

Pěkně vám děkuju, pantáto,
též panímámo,
čeho ste si dávno přáli,
již jest dokonáno,
pan páter nám pěkně kázal,
štolou nám ruce uvázal,
bysme se věrně milovali,
to jest nám prikázal.

SKIDANJE VJENČICA

1.

Siva golubice, gdje si bila,
da si svoje pepeljasto pcrje izgubila.

Izgubila sam ga na polju,
i to tebi, moj dobri Pepek, za inat.

Nemoj mi raditi ništa za inat,
nego samo, siva golubice, budi oprezna.

Postavit ću ti ječmeni klas kao zamku,
ulovit ću te, siva golubice, uskoro opet.

Postavit ću ti kao zamku glog,
ulovit ću te, siva, golubice, za nogu.

Postavit ću ti zamku na hrastu,
ulovit ću te, siva golubice, za obje.

Več smo golubicu uhvatili,
taj put su nam muzikanti zasvirali.

Svirajte, muzikanti, veselo,
dok imam svoj zeleni vijenac na glavi.

Kad vijenca više ne bude,
ja ću vam, muzikanti, zahvaliti.

2.

Zahučale gore, zahučale šume,
Gdje ste, moja dobra vremena.
Nanynko, kako si,
imaš lijep vjenčić,
vijenac ćemo ti skinuti,
Pepeka (ime mladoženje) ćemo ti dati,
vidjet ćeš.

A ja se ne bojim
Pepeka dragoga,
ja sam ga uzela
sebi za muža.

Pepeku, kako si,
imaš lijepu kiticu,
kiticu ćemo ti skinuti,
Nanynku (ime nevjeste) ćemo ti dati,
vidjet ćeš.

A ja se ne bojim
Nanynke najdraže,
ja sam je izabrao
za svoju ženu.

1.

Sivá holuběnko, kdes byla,
že si svoje popelavé peří ztratila.

Ztratila sem já ho na poli
a to tobě, můj zlatej Pepičku, navzdory.

Navzdory ty mně nic nedělej,
jenom ty si, sivá holuběnko, pozor dej.

Nalíčím já na tě ječný klas,
chytну já tě, sivá holuběnko, brzy zas.

Nalíčím já na tě na hlohu,
chytím já tě, sivá holuběnko, za nohu.

Nalíčím já na tě na dubě,
chytím já tě, sivá holuběnko, za obě.

Už sme holuběnku chytili,
tenkrát sou nám páni muzikanti zahráli.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

Hrajte, muzikanti, vesele,
dokud já mám svůj věnec zelený na hlavě.

Až já věnec míti nebudu,
tenkrát já vám, páni muzikanti, děkuju.

2.

Zahučaly hory, zahučaly lesy,
kam ste se poděly, moje zlatý časy.
Nanynko jak se máš,
pěknej věneček máš,
věnec ti sundáme,
Pepička (jméno ženicha) ti dáme,
nato se podíváš.

A já se nebojím
Pepička milého,
já sem si ho vzala
za manžela svýho.

Pepičku, jak se máš,
hezkou kytičku máš,
kytku ti sundáme,
Nanynku (jméno nevěsty) ti dáme,
na to se podíváš.

A já se nebojím
Nanynky rozmilý,
já sem si ji vybral
za manželku svoji.

ODLAZAK IZ NEVJESTINE KUČE K MLADOŽENJI

Sto puta hvala mojoj dobroj majčici,
što me odgajala u rahloj perini,
u rahloj perini, u bijelu jastuku,
ja nisam znala kamo ću dospjeti.
Ja sam dospjela u strano imanje,
sada mi spočitavaju da ništa nije moje,
da ništa nije moje, pa ni ove kokoši,
ja ću se požaliti svojoj dobroj majčici.

Nastokrát děkuju svý zlatý matičce,
že mě vychovala v sýpkovej peřince,
v sýpkovej peřince v bílým povijánu,
já sem nevěděla, kam já se dostanu.
Já sem se dostala do statku cizňho,
teď mně vyčítaji, že nejní nic mýho,
že nejní nic mýho, ani ty slepice,
já to du žalovat svej zlatej matičce.

PRED MLADOŽENJINIM DOMOM

Dobra majko, otvorite nam vrata,
vodimo vam nevjesticu od suhoga zlata.
Dobra majko, otvorite izbu,
vodimo vam nevjesticu, dobru domaćicu.
Dobra majko, gledajte, što to leži u sijenu
ima cipele i hlače, kotrlja se na mene.

Panimámo zlatá, otevřte nám vrata,
vedeme vám nevěstičku ze samýho zlata.
Panimámo zlatá vtevřete síňku,
vedeme vám nevěstičku, dobrou hospodyňku.
Panimámo hlele, co to leží v seně,
má to botky aj kalhotky, koulí se to ke mně.

PRILOG BR. 2

Svatovski govori zapisani u slavonskih Čeha kronološkim slijedom svadbenog ceremonijala.

PREGOVORI ZA NEVJESTU

1. Ženik: Majko, oče, lijepo vas molim da mi date svoju kćerku za ženu.
2. Striče i tetko, večeras bih vas zamolio da mi date vašu kćerku Franciku za ženu.

1. Ženich: Maminko, tatinku, já vás pěkně prosím, jestli byste mně dali vaši ceru za manželku.
2. Strejc a tetka, já bych vás dneska večer prosil, jestli byste mi dali vaši ceu Francku za ženu.«

PROSIDBA

Ženikov otac: Oče, majko, reći ćemo vam zašto smo došli k vama. Znam da to i sami znate. Naš sin je odabrao vašu kćerku za ženu, i mi smo vas došli zamoliti da mu je date.

Nevjestin otac: Mi se s tim potpuno slažemo.

Mladoženjin otac: A sada neka kažu žene imaju li one nešto protiv toga.

Nevjestina majka: Oni su se o tome davno dogovorili, pa se i mi s tim slažemo.

Ženichův otec: Pantáto a panimámo, abysme vám řekli, co sme k vám přišli. Vim, že to víte už sami. Naš syn si vyvolil vaši ceru za manželku a my sme vás přišli poprosit, estli byste mu ji dali.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

Nevěstin otec: My se s tym plně skládáme.

Ženichův otec: A teť ať řeknou ženský, esl i nemají něco proti tomu.

Nevěstina matka: Voni se už dávno voříkali, tak mu se s tym taky skládáme.

SVADBENI DAN

Čauš dolazi po mladoženju: Mladoženjo, pozdravlja vas nevjesta i želi da danas dođete, kako ste se dogovorili.

Pane ženichu, skázali vás panna nevěsta pozdravovat a přály by si, abyste na dnešní den se dostavili, jak ste se domluvili.

BLAGOSLOV KOD MLADOŽENJE

1. varijanta

Čauš: Najdraži roditelji, kad je vaš sin po volji božjoj i vašom voljom naumio da od vas ode i stupi u brak, i ja vam od srca smjerno zahvaljujem. Prvo za vaš brižan odgoj, izobrazbu u kršćanskoj vjeri i za sve što je od vas, od roditelja, primio iz prve ruke. Tako dragi sinko, kako si primio život od svojih roditelja, tako si dužan sa svojom ženom da čuvaš njihov život do smrti. Danas stupaš u brak, nisi više mladíc, ali ne prestaješ biti sin. Ti i tvoja žena uvijek poštujujte i volite svoje roditelje i nikad ih ne zaboravljajte! Tako, dragi sinko, klekni do nogu svojih roditelja i primit čes od njih sveti blagoslov. Najdraži roditelji, molim vas da svom sinu date sveti blagoslov.

2. varijanta

Premili roditelji, kad je vaš sin s božjom i vašom voljom naumio da od vas ode i stupi u brak, ja mu želim mnogo sreće i zdravlja, a vas molim da mu date blagoslov. A ti, sinko, klekni i dobit čes blagoslov.

3. varijanta

Mladoženja: Roditelji, molim vas za božji blagoslov!

Roditelji: Čuvao te Bog Otac, Sin i Duh Sveti. Neka ti Gospodin Bog dade sreću.

1. varijanta:

Družba: Nejmilejší rodiče, dyž ten váš synek z daru božihog s vaší vůlí miní se od vás dodebrati a do stavu manželského stoupiti, tak vám i já srdcem poníženě děkuju. Prvně za vaše starostlivý vychování, ke křesťanské víře vycvičení a všecko, cokoliv jaké co od vás, od rodičů svojich, ze první ruky přijal. Tak pak, milý synku, jak si přijal život od rodičů svojich, tak si povinen se svojí manželkou a do smrti zachovati život jejich. Dnes stoupáš do manželství, přestáváš bejti mládenkem, ale nepřestáváš bejti synem. Dycky se tvoji manželkou svoje rodiče ctěte a milujete a na svoje rodiče nikdy nezapomínejte! Tak pak, milý synku, přiklekneš k nohám rodičů svehch a přímeš od nich svaté požehnání. Nejmilejší rodiče, prosím vás vašemu synovi o svaté požehnání.

2. varijanta:

Nejmilejší rodiče, dyž ten váš synek z daru božího s vaší vůlí míní se od vás odebrati a do stavu manželskýho staviti, tak mu i já přeju mnoho štěstí a zdraví a vás prosím synovi o požehnání. A ty, synku, klekni si a dostaneš požehnání.

3. varijanta:

Ženich: Rodiče, prosím vás o boží požehnání!

Rodiče: Žehnej tě Bůh Otec, Syn i Duch svatý. Dej ti Pámbů štěstí.

DOLAZAK U NEVJESTINU KUČU

Djever:

Dragi roditelji,
i vi skupljeni gosti,
nemojte nam uzeti za zlo
što želimo biti u vašoj kući,
što s ovim mladićem (ženikom)
ulazimo u vašu kuću
i što nam je svirala bučna muzika
na putu k vama.
Jer gospodin mladoženja ima obećan
dragulj vrlo dragocjen,
koji njemu vrijedi više
nego novac na tisuće;
naime, vijenac, znak kreposti,
njegova nevjesta od svoje mladosti,
usprkos drugoga svijeta zavođenju,
sačuvala je za današnje slavije,
i sada će ga rado
dati mladoženji,
da bi joj ga u nebeskom stanu
pred milostivim jaganjcem
s radosnim svjedočanstvom
vratio u pjesmama anđeoskim,
s kiticom bračnih kreposti.
Htio je izraziti dragocjene zahvale,
poslao je s nama glazbenike.
Gospodin mladoženja je hodio po tom ispraznom svijetu
žeznuo je za uspjehom.
Konačno je u vašem stanu,
milostivom neba sjaju,
našao krasnu perlicu
miomirisnu ružicu —
za nju je došao moliti oca, majku,
da bi mu dozvolili uzeti perlu,
da bi uslišali jaku molbu
i dopustili mu da odvede blaženu ružu.
Kao božji spasitelj kad je visio na svojem križu,

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

dragu svoju majku,
bolesnu Djevicu Mariju,
stavio je pod zaštitu
miljenika svojega Ivana.

Čauš:

Majko i oče, molim vas da mi date vašu kćerku za ovaj dar
(predaje nevjestinim roditeljima svadbeni kolač).

Mládenc:

Rodiče milí,
i vy hosté shromáždění,
nechtějte nám za zlé míti,
že chcem ve vašm domě býti,
že teđ s tímto mládencem (ženichem)
do vašeho domu jdem
a že nám hlučná hudba hrála
na té cestě k vám.
Neboť má pan ženich přislíbený
klenot velmi drahocenný,
jehož sobě váží více
nežli penez na tisíce:
totiž věnec, odznak ctnosti,
jeho nevěsta od své mladosti,
navzdor druhého světa svodům
zachovala k dnešním hodům
a nyní jej ráda
panu ženichovi dá,
by jej pak v nebeský stan
před beránkem milostivým,
se svědectvím radostivým
vrátil v písniích andělských,
s kytkou ctností manželských.
Chtě vyslovit vzácné díky,
poslal s námi hudebníky.
Pan ženich chodil po tomto svět marném,
toužil po výsledku zdárném.
Konečně pak v tom vašem bytu,
v milostivém nebes svitu
našel krásnou perličku
libovonnou růžičku —
o níž přišel prosit otce, matku,
by mu bylo dovoleno vzít si perlu,
aby uslyšeli prosbu snažnou
a mu odvést dali rŕži blažnou.
Jako božský spasitel
když byl na svém kříží pněl,
milovanou matku svou,
Pannu Marii bolestnou
miláčkovi svému Janu
odevzдал jest pod ochranu.

Družba:

Panímmamo a pantátó, já bych vás prosil, abyste mně tu vaši
ceru dali za tento dar.

IVA HEROLDOVÁ

BLAGOSLOV KOD NEVJESTE

1.

Čauš:

Najdraži roditelji, današnji postupak nije vam tajna, ja kao čauš pitam oca i majku za odgovor da li toj mladoj zaljubljennoj djeci odobravaju da sklope brak?

2.

Najdraži roditelji, kad su vaša djeca s božjom i vašom voljom naumila da danas odu od vas i stupe u brak, ja vam svim srcem smjerno zahvaljujem. Prvo, za vaš brižan odgoj, izobrazbu u kršćanskoj vjeri i za sve što su od vas, svojih roditelja, primili iz prve ruke. Vi pak, dragi supružnici, kako ste primili život od svojih roditelja, dužni ste do smrti čuvati njihov život. Danas stupate u brak, prestajete biti mladić i djevojka, ali ne prestajete biti djeca svojih roditelja. Uvijek svoje roditelje štujte i volite te na njih nikada ne zaboravljajte. Tako, draga djeco, kleknite do nogu svojih roditelja i primite od njih sveti blagoslov. Predragi roditelji, molim vas dajte svojoj djeci sveti blagoslov.

3.

Oče i majko, kad vaša kćerka s vašom voljom klekne pred oltar, čeka je nov život. Ja joj u tom novom životu želim mnogo sreće i zdravlja, a vas molim da ih blagoslovite. Nevjesto i mladoženjo, kleknite i dobit ćete blagoslov!

4.

Oče i majko, dopustite mi da kažem nešto umjesto vaše kćeri, vrednije od svega zlata i srebra, jer njoj osjećaj ne da govoriti.

Družba:

1.

Nejmilejši roditelje, to današnje rješenje vam tajno není, ja, jako pan družba, žadám otce a matku o odgovoru zda-li tímto dvouma mladejm zamilovanejm dítkám do stavu manželského svolujete?

2.

Nejmilejši roditelje, když ty vaše děti z daru božjeho spolu s vášjím vůlí míněj se dnes od vás odebrati a do stavu manželského stoupiti, tak vám i ja srdcem svým poniženě děkuju. Prvně: za vaše starostlivý vychování, ke křesťanské víře vycvičení, i všecko cokoliv jaké co od vás, rodičů svojich, ze první ruky přijali. Vy pak, milí manželé, jak ste přijali život od rodičů svojich, tak ste povinni až do smrti zachovati život jejich. Dnes stoupáte do manželství, přestáváte býti mládencem a pannou, ale nepřestáváte býti dětma rodičů svojich. Dycky svoje rodiče ctěte a milujete a na svoje rodiče nikdy nezapomínejte. Tak pak, milý děti, přiklekněte k nohám rodičů svojich s přimite od nich svatě požehnání. Nejmilejši roditelje, prosím vás vašim dětem o svatě požehnání.

3.

Pantáto a panímámo, když ta vaše cera s vášjím vůlí dnes před voltář kleká, novej život čeká. Já jí v tom novém životě přeju mnoho štěstí a zdraví a vás prosím o dětenčí požehnání. A ty, ženichu a nevěsto, klekněte si a dostanete požehnání.

4.

Tatičku a matičko, dovolte mi slovičko, jež místo cery vášj nad zlato a stříbro dražší, s vroucnou modlitbou promluvit, ani jí nedá mluvit cit.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

Nevjesta s mladoženjom: Majko, oče, molimo vas za božji blagoslov.

Nevjestin otac: Daj Bože, kćeri mila, da bi vazda sretna bila. Mili zete, dragi sine, na srce te privijam kao roditelj, blagoslivljam te dušom svom.

Nevěsta se ženichem: Maminko, tatínku, prosíme vás o boží požehnání.

Nevěstin otec: Dejž ti Pánbůh cero milá, abys dycky šťastna byla. Milý zeti, drahý synu, na své srdce tebe vinu, jako vlastní roditelě žehnám tobě z duše celé.

U NEVJESTINOJ KUĆI, POČETAK OBJEDA

Čauš:

Poštovani prijatelji, poštovani kumovi i gosti, kad smo ovo djelo danas tako sretno svršili, dobivši jednu bračnu zajednicu, molim vas da mi, prije no što počnemo blagovati, dopustite da kažem nekoliko riječi. Stavljam na srce mladoženji i nevjesti da te riječi zapamte i da ih prime u srca. Kad je Gospodin Bog stvarao svijet, dobro je znao da će stvoriti čovjeka i da će mu on služiti. I stvorio je čovjeka sebi slična, nadjenuvši mu ime Adam. Pa onda reče: »Nije dobro samotnu čovjeku«. I stvorio mu pomoćnicu. Gospodin Bog pustio je na Adama tvrd san i u tom mu je snu izvadio rebro. Iz tog rebra učinio je krasnu ženu, Evu, i dao je Adamu za ženu. Tako je postao prvi bračni par. Toga se sjećamo. A kako su mladoženja i nevjesta svoje leđično stanje promijenili u bračno, ja im umjesto gostiju iskreno želim da u tom stanju, koje su danas preuzeli na sebe, prožive u vjeri, ljubavi i slozi, da uzgoje sretnu djecu i nakon smrti da dospiju u nebeski raj, gdje svadba traje stalno, gdje je najljepši mladoženja, Krist, najdraži Bog.

Zdravica: U zdravlje i za sreću mladoženje i nevjeste iskreno ispijam ovu kapljicu. Muzikaši, svirajte na veselje. Živjeli muzikaši!

Družba:

Vážený přátelé, vážený kmotři a vážený hosti, když mi to dílo dnes tak šťastně vykonali, dovedli sme dnes jcden novej manželskej spolek, já bych vás prosil, dříve než budeme večeřet, abyste mi dovolili, že bych jim řek tady v jednom vinšu několik slov. A kladu na srce panu ženichovi a paní nevěstě, aby si tato slova zaznamenali a přijali jich na svá srce. Když Pánbů ráčil svět stvořiti, tak dobře ráčil uznati, že by von člověka stvořil a ten by jemu sloužil. I učinil člověka k obrazu a podobnosti svému a dal jméno Adam jemu. Pak řekl: Není dobře člověku samotnému, že učiní pomocnici jemu. I dopustil Pánbů na Adama tvrdý sen a v tom snu vyndal z něho žebro ven. Z toho žebra učinil krásnou ženu jménem Evu a dal jí za manželku jemu. Tak povstal první pár manželů. A z toho památka jest. A dyž pán ženich a panna nevěsta svůj svobodný stav proměnili a do stavu manželského vstoupili, já pak namísto hostí vinšuju jim s upřímností, aby v tom stavu, kerý dnes před sebe vzali v víře, v lásce a svornosti přebývali, dítka šťastně vychovali a po smrti se dostali do nebeského ráje, kde ta svatba trvá stále, kde je ženich nejkrásnější, Kristus Pánbů nejmilejší.

Připíjí: Na zdraví a štěstí pana ženicha a paní nevěsty pijú tento truneček z upřímností. Páni muzikanti hrajte k veselosti. Vivat, páni muzikanti!

ČAUS PREODJEVEN U KUCHARICU RAZBIJA TANJUR

1.

Čujte, gospodo gosti, oprostite, sedam godina služio sam kod volova, a sada su od mene načinili kuharicu da služim kod stola; a ja bih s tim bum o štagalj.

2.

No ja, hvala Bogu, znam služiti kod stola, jer sam sedam godina služio kod volova, bio sam i u Pragu kraj nekakve Jeničkove Lhote tri sam godine tamo popravljao cipele, imao sam tamo još jednu službu, bio sam drogerist; kad sam istovarivao robu, svatko si je izdaleka čepio nos.

1.

Poslyšte, páni hosti, promiňte mně, sedum let sem sloužil u volů a tu mě dali tady za kuchařku ke stolu a já bych s tím křáp o stodolu.

2.

Dyk já taky snad umím sloužit u stolu, dyk sem sloužil sedum let u volů byl sem taky v Praze u ňáký Jeničkovy Lhoty, tři léta sem tam spravoval boty, měl sem tam ešte jednu službu istou byl sem tam materialistou, dyž sem to ze susu skládal, každej si zdaleka nos zacpával.

ČESTITKE DJEVERUŠA

1.

Čujte, gospodo gosti, malo, maličko, neka bude tišina da mogu s nevjestom i mladoženjom progovorit riječ. Tako, gospodine mladoženjo, tu imate nevjestu, prekrasnu ružicu, ta ružica ubava od Boga suđena, da vam bude uvijek mila. A ti, nevjestice, što si tražila, to si i dočekala, krasnog mladoženju, ljepšeg od sunca, njega uzmi, njega od srca ljubi! Čujte, gospodo gosti, moramo poželjeti mladom paru zdravlja i sreće, da se ljube. Svatko tko stupa u brak, najprije se ražalosti, dođe briga, utekne sloboda i mladost.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

Zato se morate voljeti,
 a ne goniti se u vrt.
 Stara poslovice kaže:
 svaka žena muža popravi,
 ako ovaj dođe iz gostionice,
 neka ga dočeka s poljupcem
 i pečenom kobasicom,
 zato je on mora voljeti,
 ne za drugom hoditi,
 na druge biti ljubomorán i druge ljubiti.
 Stoga želim mladom paru
 da se na me ne ljuti
 što sam im to rekla;
 živjeli muzikanti!

2.

Kad se ja budem udavala,
 ja ću to urediti drukčije;
 tko hoće na moju svadbu,
 mora u džep staviti kruha,
 u džep kruha, u čašicu vina,
 to će biti sva gozba.
 Ubit ću kravu rogatu,
 patku kukmastu,
 kokoš pjevavu,
 pripraviti ću sedam stolova,
 devet zdjela, četiri prazne, a u pet ništa.
 Za djeveruše pržene ribice,
 za djevere ribani hren
 da u nj smoče korice,
 a mladoženji i nevjesti dat ćemo komad metle.

1.

Poslyšte, páni hosti, málo maličko,
 ať se stane pomlčeničko,
 abych mohla s páni nevěstou a panem ženichem
 promluvit slovíčko.
 Tak, pane ženichu, tu máte nevěstu,
 překáskou růžičku,
 ta růžička spanilá,
 od Boha souzená, by vám vždy byla milá.
 A vy, páni nevěstičko, poslechněte mé slovíčko,
 co ste sobě žádala,
 toho ste se dočkala,
 ženicha krásného, nad slunce jasného,
 toho si vcmtě, toho ze srce milujte!
 Poslyšte, páni hosti,
 musíme přát mladému páru zdraví a štěstí,
 by se milovali.
 Každý kdo do manželství vstoupí,
 nejdřív se zarmoutí,
 nastane jim starost,
 uteče svoboda a mladost.
 Proto se musíte mít rádi
 a ne se honit do zahrady

IVA HEROLDOVA

jak to říká staré přísloví:
 každá žena muže popraví,
 přide-li z hospody domů,
 má ho dočkat s hubičkou
 a pečenou itrničkou,
 proto on ji musí mít rád,
 né za jinou chodit,
 za jinýma žárlit a jiné milovat.
 Proto přeju zdaru mladému páru,
 aby se na mně nehněvali,
 že sem jim to vyslovila,
 vivat, páni muzikanti!

2.

Až já se budu vdávat,
 já si to jinak zařídím,
 kdo chce na mou svatbu jítí,
 musí si do kapsy chleba vzítí,
 do kapsy chleba, do sklínky vína,
 to bude celá hostina.
 Zabiju krávu rohatou,
 tu kačku chocholatou,
 slípku kropenatou,
 připravím sedum stolů,
 devět mís, čtyři prázdný a pět nic.
 Pro panny družičky smažený rybičky,
 pro pány mládence habrový křen,
 aby si smočili kůrčičku v něm
 a pánu ženichovi a paní nevěstě dáme kus koštěte.

SOLO NASTUPI PREODJEVENIH OSOBA (MAŠKARA) NA SVATOVSKOJ GOZBI

1.

To sam ja,
 prije trideset godina na svijet je došao
 taj mali bubnjić,
 taj mali bubnjić, to sam ja.
 Kako će se zvati?
 Matysek, Matysek.
 No taj Matysek, to sam bio ja.
 Taj dečko kad se rodio,
 bio je vrlo velik, težio je pola kile,
 to pola kile, to sam bio ja.
 Dečko je odlično rastao, bio je vrlo pametan,
 a svaki dan je dolazio kući s razbitom glavom,
 taj razbite glave, to sam bio ja.
 Sinak je bio vrlo pametan,
 imao je mnogo knjiga,
 samo šteta što iz njih nije znao ništa.
 Roditelji su ga poslali na studij,
 a profesori su nakon nekoliko godina
 poslali roditeljima telca.
 Taj telac, to sam bio ja.

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

Osvojio sam djevojku, išao sam s njom u prirodu.
 Kad sam je trebao zabavljati, nisam znao ništa.
 Ona sjela u travu, ja ostao stajati,
 otišli smo kući, to mi je bilo drago.
 Ona je rekla svima u selu:
 imala sam glupana, imala sam glupana...
 Taj glupan, to sam opet bio ja.
 Na proštenju dobro sam se zabavljao,
 sos s kupusom, kravlji sir i tortu,
 sve sam skupa smiješao.
 A na putu kući bilo mi je zlo;
 taj kojemu je bilo zlo, to sam bio ja.
 Onomad su momci dražili sluškinju,
 svirali na harmoniku i pjevali,
 a meni su prolili s prozora kantu vode za vrat;
 taj mokri, taj mokri, to sam i opet bio ja.

2.

Prizor djeda s babom, djed ima u ruci violinu, baba Iončić
 prevučen mješinom. Škripe i pjevaju:

Ja sam dečko iz Kutne Hore,
 znam zanat,
 Anča, kćerka upravitelja, najbolje mi odgovara.
 Svi ljudi kažu
 da oni ništa nemaju,
 ona sjedi na tržnici,
 prodaje krumpire,
 stranci su mi govorili
 da je malo grbava,
 na leđima nosi svoj teret
 kao da hoće landrati,
 vjerujte, braćo, ne bih htio s njom trgovati.
 Nosí se lijepo po modi,
 u prsluku zelenom,
 cipelice joj svezane
 pantlikama.
 Ljubezno se zna smijati
 kao kad rza kobila,
 zube kao slon kljove,
 kao da vas hoće progutati.
 Mila braćo, vjerujte mi,
 ja ću je pogledati,
 zaljubljen sam od glave do pete,
 čudo da se odmah ne onesvijestim,
 ne žalim što sam za zaruke
 dao dva filira,
 daj Bože da babu na taljigama
 odnese vrag u paklenu rupu.

1.

To sem přece já,
 před třiceti lety na svět přišel
 ten malý bubínck,
 ten malý bubínek, to sem přece já.
 Jak menovati se bude?

No prý Matýsek, Matýsek.
 No ten Matýsek, to sem byl přece já.
 Ten kluk když se narodil,
 moc velký byl, půl kila vážil,
 ten od půl kila, to sem byl přeci já.
 Kluk náramně rostl, moc chytrý byl
 a každý den domů rodičům s rozbitou hlavou přišel,
 ten s rozbitou hlavou, no to sem byl přeci já.
 Synáček byl moc chytrý,
 měl moc knih,
 jenom chyba, že nĕvědĕl z nich nic.
 Rodĕtĕ ho poslali na študie
 a pak profesoři po nĕkolika letech
 poslali rodiĕtĕm domů bulíka.
 Ten bulík, no to sem byl přece já.
 Namluvil sem si holku, do přírody sem s ní šel.
 Když sem jí měl bavit, já nic nevĕsĕl.
 Ona do trávy usedla, já sem zůstal stát,
 my sme pak šli domů, já sem tomu rád.
 Ona pak ve vsi řekla všem:
 Já měla vrtáka, já měla vrtáka...
 ten vrták, no to sem byl zase já.
 O posvícení moc dobře sem se měl,
 omáĕku se zelím, tvarohem a tortou,
 všechno dohromady splet.
 A pak po cestĕ domů mnĕ bylo zle,
 a ten, co mu bylo zle, no to sem byl přeci já.
 A onehdy kluci zlobili naši dĕveĕtku,
 na harmoniku hráli a zpívali
 a pak mnĕ, z okna kantu vody za krk vylili,
 ten mokrej, ten mokrej, no tem sem byl zasejc přece já.

2.

Já sem chlapík z Kutný hory
 řemeslo umím,
 Anĕa, cera rychtářovic nejlepĕí se pro mě hodí.
 Všichni lidi říkají,
 že oni nic nemají,
 ona sedává na rynku,
 prodává tam brambory,
 přespolní mnĕ povídali,
 že je trochu hrbatá,
 na zádech má spakovaný,
 jako když chce vandrovat,
 věřte, bratři, nechtĕl bych s ní handlovat.
 Nosí se hezky po módĕ
 v kacabajce zelený,
 střevíĕky má pentlíĕkama
 provázĕkama svázaný.
 Líbeznĕ se umí smátí
 jako dyž řĕhtá kobyla
 zuby jako slon když kleny
 jak by vás polknout chtĕla.
 Milí bratři, to mnĕ věřte,
 jak se na ni podívám,
 celý sem zamilován,
 div, že hned neomdlím,

Obitelj, obiteljski odnosi i obiteljski običaji Slavonskih Čeha

nelituju za námluvy,
že sem dal dva halíře,
bodejš bábu na tý káře
zanes čert k pekelný díře.

(Prijevod s češskog NIVES OPAČIĆ)

Iva Heroldová

FAMILIE, FAMILIÄRE BEZIEHUNGEN UND BRÄUCHE DER SLAWONISCHEN TSSCHECHEN

Zusammenfassung

Die Verfasserin geht von den Forschungen aus, die sie in den Jahren 1965—1970 unter den slawonischen Tschechen durchgeführt hat. Die Ansiedlung der Tschechen auf dem Gebiet des heutigen Jugoslawien begann im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts, und die stärkste Welle kam in den 70-er und 80-er Jahren. Gegenstand der Untersuchung ist die auf ländlichem Gebiet lebende Familie der Immigranten.

Außer den Jahresbräuchen haben sich hauptsächlich im Familienleben Eigenheiten erhalten, die an die ethnische Herkunft der slawonischen Tschechen erinnern. Dazu haben vor allem drei Faktoren beigetragen: 1. daß nach Slawonien ganze Familien übersiedelten, 2. die Endogamie, die für Immigranten in den ersten Jahrzehnten nach ihrer Ansiedlung charakteristisch ist, und 3. die primitive Wirtschaftsform der einheimischen Bevölkerung. Aus diesen Gründen erhielten sich einige archaische Formen der Lebensweise, die erst nach und nach ihre ursprüngliche Bedeutung und ihren Sinn verloren. Der zweite Weltkrieg und die Situation der Nachkriegszeit beschleunigten diese Entwicklung. Die Anzahl der Mischehen mit Kroaten und Serben wuchs und aus dem Alltagsleben der gesamten Bevölkerung verschwanden viele Bräuche, die nur noch von der ältesten Generation (Frauen) oder in zurückgebliebenen Gebieten gepflegt wurden. Bräuche und Zeremonien aber, an denen alle kollektiv teilnehmen (Jahresbräuche) und die sich auf die wichtigsten Momente im menschlichen Leben beziehen (Geburt, Hochzeit, Tod), haben bis heute ihre Bedeutung im Leben der slawonischen Tschechen bewahrt. Allerdings kam es auch bei diesen Bräuchen zu Veränderungen (in Bezug auf ihre Funktion; Betonung der Form auf Kosten des Inhalts). Einige von ihnen tragen zur Repräsentation der tschechischen ethnischen Gruppe in dem andersartigen ethnischen Raum und damit auch zum kulturellen Pluralismus Slawoniens bei.

In den ethnisch gemischten Familien und der gemischten Bevölkerung kommt es zu interessanten Kontaminationen von tschechischen, kroatischen und serbischen ethnischen charakteristischen Merkmalen.

Anhand von konkretem Material, das sich auf Zeremonien, Bräuche und Elemente des Volksglaubens bei Geburt, Hochzeit und Tod bezieht, untersucht die Verfasserin das Familienleben der slawonischen Tschechen von den ältesten Angaben bis zu ihren eigenen Beobachtungen. Vom ethnographischen Standpunkt aus gesehen, ist das Material aus Ivanovo Selo, der ältesten tschechischen Ansiedlung in Jugoslawien, am interessantesten. Dort ist es ihr gelungen, vor allem bei den Hochzeitszeremonien und den Bräuchen anlässlich von Geburten, den Wert dieser Residuen, die man dort auch heute noch antrifft, festzustellen.

Ukrašavanje sobe kod nevjeste

Pletenje ružmarina pri »ovčenečku«

TABLA I

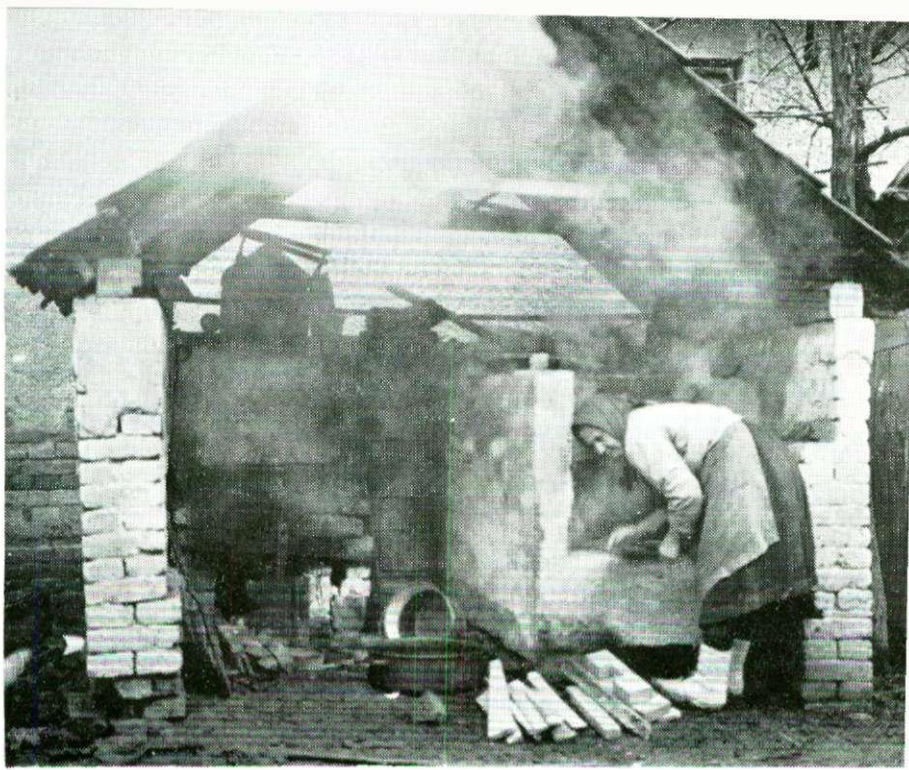

Nevjesta s mladoženjom te djeverušom i djeverom pri »ovčenečku«

Pripremanje jela za svadbu

TABLA II

Loženje krušne peći kod nevjeste

Mladenci pri svadbenom stolu, Ivanovo Selo

TABLA III

Skidanje vjenčiča i obiranje za nevjestu, Ivanovo Selo

Djeverov ples s nevjestom, Ivanovo Selo

Pečenje ovna kod mladoženjinih roditelja, Ivanovo Selo

Kičenje maškara (mladoženja s nevjestom), Ivanovo Selo

TABLA V

Povorka maškara kroz selo, Ivanovo Selo

Figura »pančete« koju nosi povorka maškara, Ivanovo Selo

TABLA VI

Glazbenici sviraju za ples, Ivanovo Selo

Fotografiranje najuže obitelji na kraju svatovskog veselja

Sve fotografije snimio je L. BARAN u Ivanovu Selu 1969. godine.
Čuvaju se u fototeci Ustava pro etnografii a folkloristiku ČSAV u Pragu.
